لە سەرەتای دەرژمەی مەداییمەوە.. مستەفا غەفوور

زۆر جار کە شیعرێك دەخوێنمەوە وەك ئاوەی فاتحای شیعرەکە بێ، خەمێك دامدەگرێ، هەست دەکەم خەمی لاوازی شیعرەکەیە. لە ئەزموونی دواتری شاعیردا دووبارە شیعرێکی تری هەمان شاعیر دەخوێنمەوە کە هەمان خەم دایگرتم هەست بە بێ ئومێدی دەکەم، لە چاوەڕوانی و قەناغێکی تری ئەزموونی شاعیردا، دەست بە شیعرێکی تری هەمان شاعیر دەبەم، بە دووبارە بوونەوەی فاتیحای شیعرەکە خەمی مردنی شیعرەکانی دامدەگرێت، شاعیریش لەلام دەمرێت، ئیتر نە سەراغی خۆی دەکەم و نە بە پەودانگی شیعرەکانییەوە دەچم.

رەنگە ئەمە پەوەرێك نەبێ بە هەڵسەنگاندنی شیعر، چونکە من شاعیر نیم، رەنگە خەمی شیعرەکە لاوازی شیعرەکە نەبێ تەنگەیشتن و ئاستی نزمی من بێ، بەڵام من ئاوا ماموستایانە لەگەڵ شیعردا دەکەم، چونکە منیش مرۆڤم وەك خودی شاعیر کە مرۆڤ خەم لە ژینگەی شیعرێکدا، لە هەستی شاعیرێکدا، لە ژانری ڕەمانێکدا لە بەسەرهاتی نۆڤەلێتێکدا نەدەزمەوە، شاعیر تەنیا بە خەیاڵی خۆیدا ڕەچووبێ، لە جیهانی واقعی دوورکەوتبێتەوە، چی لە شیعر و شاعیر بکەم.

کە دیوانە شیعری (هەڵانێك لە پشمەکی) سەلام عومەرم خوێندەوە زۆر سەرنجڕاکێش بوو، لەبەر ئەوە کەوتمە متابەعە و خوێندنەوەی شیعرەکانی سەر پێیجەکی، بەدەسخەم نەبوو ناچار دەبووم بە ڕستەیەکیش بە تێبینی خەم دەربەم و زەرجار بە ناوی دەسخۆشییەوە ستایشی شیعرەکانی بکەم، ترسی ئەوەشم هەبوو ستایشەکەم لە جێگای خۆیدا نەبێت و سنووری ئاسایی تێبپەڕنم، چونکە من ئەوە نیم بە مەزندەکردنی ستایشی خەم ئەکەی بە شیعری شاعیرێك بکەم، ئایار و بایار وەك حەزێك تێزیك دەم لە زمان و زماننناسی وەردەدەم...، کەچی بینیم شیعر لە دوای شیعر جوانتر و بەهێزترە، ویستم هەکاری ئەوەش بگەڕێنمەوە بە ئەوەی گوزارشت لە حەز و خۆشەویستی، ژینگە، دەخ و هەستی ئەم تەمەنەی من دەکات یان لەگەڵیدا دەگونجێ.

بەڵام کاتێك دیوانە شیعری (دەرژمەی مەداییمەوە)ی بەاوکردەوە بەم دەرکەوت نەخڕ سەلام سنووری حەز و هەگری من و ئاستی کەمێ شیعری پشووی تێپەڕاندووە، ئەو نوستالیژیایەی لای تاکی کورد بە تایبەتی لە دەڤەری ژینگەی شاعیردا هاوبەشە تەنیا هەکاری ئیلهامی ئەو نییە، ئەو بیرو بۆچوون و مرۆڤدۆستییەشی هەکاری سەرکی و تەنیا ئیلهامبەخشی شیعری ئەو نین، خە (هەڵانێك لە پشمەك) نەك هەر

ڕەنگدانەوەیەکی نەستالیژی شاعیر نییە، بەڵکو فەزایەکی وەناکردنی ڕەمانسی حەز وخۆشەویستییە، کەواتە لای سەلام شیعر بووە بە خولیا و بەشکە لە ژیان و ئەدەبی نووسینی ئەو.
لە ژیاندا گەلێك دیاردە هەن نهێنی گەورەیان لەپشتە کە هەموو کەسێك ناتوانێ پەی بە نهێنییەکانیان ببا، وەنە و دیمەنی گەلێك جوان هەن بەڕام لە زەینی هەمووانداا ڕەنگدانەوەیان نییە، زەر رووداو بە کەسانێك ئاسایی و لای هەندێك جێگای سەرنج و تەامانن.
لە زمانناسیدا گەلێك وەنە هەن دەیان مانای میتافۆییان هەیە، بە هەر شێوە و ریتمێك تەنانەت بە هەر ئاواز و ئیقاعێك پەیامێك دەگەیەنن، بە نموونە، دەلەی ئاوە: واتە شل و شۆڕ، دەڕەی لە ئاوەدایە، واتە زەر ئارەقەی کردووە ماندووە یان نەخۆش، هەر ئاوە: واتە بە تامە، ئاوە و ئاوچووە واتە تەداچووە، لە ئاوە خوێن دە و لەمن ئاو؟ واتە ئاوە گرنگن و ئەمە هیچین، ئەمە و دەیان مانای تر. لەڕەدا توانای شاعیر لەوە دایە کام بژاردە لەو بژاردانە هەڵدەبژێرە، چەن بژاردەی پەویست و گونجاو دەدەزێتەوە (کە ئەمە بەشکە لە توانای شاعیر) چەن، کەی و لەکوە و بەچ ریتمێك وەنەکە دادەڕژی و چەن و پەیامی وەنەکە دەگوازێتەوە، مەبەستەکەی ئاستەی چ پنتەکی ژینگە و ژیانی مرۆڤ دەکات و بە چ شێوازێك لە وەنەیەکی میتافۆیدا ڕەنگ دەداتەوە.
دەڕەن تا ژینگەی شیعر نەڕەخسێ، تا خولیای ژانرەکە هەوەن نەگرێ شیعر لە دایك نابێت. جەبار جەمال غەریب لە بنووسە خوێندا دەڕە: کوەی کورد هەر ئەوندە کچێکی خۆشویست، هەرە گەمژەکەیان دەبێتە شاعیر. زەربەی شاعیران ئاوا دەسپێدەکەن، لەکەتاییدا هەندێکیان دەبن بە شاعیر و هەندێکیان کاروانی شیعر بە جێدەهێن و توانای خۆیان لە بواری تردا تاقی دەکەنەوەو هەندێکیان بە هەکاری جیاواز دەکوژێنەوە.
هەموان بە منداڵیدا تەپەریون، کەچی کەم شاعیر توانیوێتی وەك سەلام بەو قۆناغەدا ڕەبچێ، وەنەی ئاوا جوان لە سەربوردەی منداڵی خەی هەڵەنجێ، خەیاڵەکان بکات بە وەنەی نایاب و کاریگەری فیزیکی لە دەروونی خوێنەردا بەجێبهێڵێ. ئەم ڕەچوونەی شاعیر خەمێکی تر دەکەوێتە خانەی ژانەی ئافراندن و بەرهەمەی ئەدەبی. ئەوە ژانەی لەدایکبوونی شیعرێ، دەستاودەست بە کەرپەی شیعر دەکات، شاعیر بە حەسرەتەوە کەرپەکەی لەباوەش دەگرێ، ئەو ژانەیە خەمەی مانەوەی هەڵەدەگرێ و بە ئاواتەوەیە نەمر و تەمەن درێژ بێ. لەبەر ئەوە شیعرەکانی لەوانلەون لە وەنەی جوان، لە هەڵبژاردنی وەنەکانیشدا شارەزایە.
بە بەچوونی من شارەزایی شاعیر لە نواندنی وەنەیەکی شیعریدا، لە

دەماودەمکردن و گواستنەوەی وێنە شیعرییەکەدا دەردەکەوێ، بەمەرجێک لەو پرسیارەدا نە وێنەکە ریتمەکە و نە ریتمەکە وێنەکە بجەبهێنێ، واتە شێوازی داشتنەکە ئەوندە تەکەم بێت رێگە نەدات لێکدابڕان یان زیانیان بەر بکەوێ، هاوتەریبی و مانەوەی ئەم دوانەش پەیامەکە جێگر دەکات و بوار بە گەیشتنی ئاستەی پەیامەکە نادات. دەکرێ بڵێین ئەمە گەرەنتی پاراستنی و مانەوەی شیعرێ و بەدەم بەردەوامی و تەمەنی شیعریشەوە دەدات.
لەگەڵ ئەوەشدا شیعری دەرزەمە منداڵیمەوە لە (14) بەش پێکهاتووە کە هەر بەشێکیان چەند گرتەی وێنەی شیعری لەخۆدەگرێ، کە زەربەی وێنەکان و ئەکتەرەکانی ناو گرتەی وێنەکان بە خوێنەری دەرەوەی ناوچەی پشدەر و قەڵادزێ نائاشنان، بۆنام هەست دەکەم گەلێک لەم خەسڵەتانەی شیعریان تێدایە، بە نموونە لە بەشی (9)دا نووسیوێتی:
... خۆ بە کانیی ژناندا دەکەم
پڕ لە ژن
هێندێکیان لە نەو حەوزا رووتوقوتن
زێرینەشیان بی سەرپۆشن
دوو سێیەکیان لەسەر ئاودەست
سمتیان سپی سپی دەچنەوە
دەچریکێنن و خەرا خەیان دادەپۆشن
باجیێکیش کەمنی ناسی
چاوی گرتم و گوتی لەگەڵمن بچووکە برسییەتی...؟
ئەها ناودەست و باخەڵی
پڕ لە نانە چەلەکە و خەنووکە.
وێنەیەکی شیعری جوانە، ڕەنگە بە زەربەی منداڵانی لادێ دەڤەری پشدەر ڕوویدابێ، دەکرا ئەم گرتە شعرییە تا دەگاتە (منداڵیم لە بەربەوە) بە تەچووی کەمتەری زمانی دەربەدەرێ و باشتر دابەشڕژتەوە، بەڵام جوانی وێنەکە و گرینگی پەیامەکە کە دەکەوێتەی کۆتای وێنە شیعرییەکە زەر لەوە بەهەزترە کۆت و بەندی شیعر ڕێگەی لێبگرن، کە لە کۆتایدا دێی:
منداڵیم لەوە بەربەوە
سپیکردنەوەی خەنووکیشم
بە تۆیی نەو سپییەکانی کانیی ژنان لە بیرچەوە.
دەستەواژەی (سپییەکانی ناو کانیی ژنان) فرەمانایە و ڕاستەوخۆ ئاماژە بە شتێک ناکات، واتە ئاگرە مانایەکانی زەرن، بەڵام ئەوەی ناسنامە بەو دەستەواژەیە دەبەخشێ، بەهەزی گرتەی وێنەی شیعرەکەیە، بەیە خوێنەر یەکسەر تێدەگات لە و فرەمانایەدا مەبەست چ مانایەکە. واتە وێنەکە ریتمی شیعرەکەی شاردۆتەوە و زاڵە بەسەر

فەزای گۆیاندنی پەیامەکەدا، پەیامێك بە ئان و ساتی وەرچەرخان لە مندالییەوە بە مەرمندالی و بالغ بوون، بەجێهێشتنی قۆناغێك کە هەر دەم مرۆڤ ئارەزوو دەکات بۆی بگەڕێتەوە، قۆناغێکە پاك و بێگەرد خۆشترین قۆناغی تەمەن، کە بە چرکەساتێکی بینین یان تێهەڵنگوتن، وەك تیشك تێدەپەڕێ. وێنەیەکە بەرهەمی زینەکی ماندوونەناس، قاڵ لە خولیای ئافراندن و داهێنانی شیعردا.
لە هەندێك حاڵەتی تردا دەکرێ بەڵێم ئەوە تەنیا گواستنەوەی وێنەی جوان یان ناوازە نییە بۆها بە شیعر دەبەخشێ، چونکە دیمەنەکانی سەروشت بە هەموومان ئاشکران، وێنە ئەبستراکتەکانی ژیان و خۆشەویستی کەرستەی هاوبەشی بیر و هزری هەر تاکەکن، بەڵکو ئەوە نواندنی وێنەکانە بە کەرستەی زمانی نایاب، گۆیاندنی پەیامی وێنە شیعرییەکە بە گەمەی زمانی و ریتمی شایستە، بۆهای شیعر مەزندە دەکەن، وەك لە (یەکەم پێلاقەدا) نووسیوێتی:
یەکەم پێلاقەی هاویشتم
دەریایەك فرمێسکی پێشتم
دەبینین بە ڕواڵەت پەیوەندییەکی جەدڵی لە نێوان یەکەم پێلاقە و ئەو دەریا فرمێسکەدا نییە،…کە دەبوو بڵێ: دواتر (واتە دوای ئەو پێلاقەی رزگاربوون لە لە قۆناغی عەدەمەوە بە قۆناغی بوون و هەبوون) قۆناغی ژیانم، هەموو تەمەنم بوو بە فرمێسك رشتن. لێرەدا ریتمی شیعرەکە بە میلادییەکی جوان خوێنەر ئامادە دەکات بە تامەزرۆیی بۆرەو پیری کێپڵەی دواتردا بچێ، وەئامەکە ببیستێ و وێنەیەکی جوان و گەورە بە قەدەر نیشتمان لە باوەش بگرێ:
لەو کاتەوە جیهانی من وەکو دایکم
ناڵێ و چریکەی بۆرژانێ
لەو کاتەوە نیشتمانم
تەقینی سەراوەکان و خوێن رژانێ
وێنەکەش چەکردنەوە و نیشاندانی مژووی پر لە ناسەر و مەینەتی هەر تاکەکی کوردە لە چرکەساتی لە دایکبوونیەوە تا ئەم کاتەی ئێستا.
لە هەندێك شیعری تردا وێنەکە بەسەر ریتم و ئاواز و کیشی شیعرەکەدا زاڵە، نەك هەر ئەوە فرەرهەندە و ئێگەرە مانایەکانی زەرن، وەك لە (چیرێك بە زمانی شیعر) دا تێبینی دەکرێ:
منداڵێك دەناسم دایکی نەماوە
باوکی هەموو خۆشەویستی خێی دەداتێ
بۆشی ناکا
…
کە هەواڵی دایکی دەپرسێ
پشتی تێ دەکەن

تافرمەسکەکانی نەبینە
...
کە لە کتێبان دایکی دەبینە
دڵتەنگ ئەمیش هەمە
چونکە باوکم گوتی بۆت دەنمووسێ
دەشێ منداڵێکی بێ دایك بێ، دەشێ ڕەنجێکی نیشتمانی زووتکراو، ئاوارەیەکی هەندەران بێ و... زۆر جار بێ پێی سەلیقە لێکدانەوەی ئەو تۆ بێ دەقی شیعری دەکرێ، کە خودی نووسەر بەلایەوە سەیرە، یان هەر بەخەیاڵیشیدا نەهاتووە، ئەوسا بێ پێی هەر پەوارێك بێ، دەبێ لێکدەرەوەکە (بێ ئاگاری زۆر خوێنەر) ببێتە خاوەنی دەقەکە، چونکە ئەو غەنیمەتی جەنگی نەوان خوێنەر و نووسەرە. واتە لە خاوەندارییەتی نووسەر دەردەچێ، ئەمەش ئاگەر بێ بوارەکانی تری ئەدەب سەرکەوتن بێ، بێ شیعر سەرکەوتن نییە، بەڵکو دەڵاڵەتی ئەوەیە، لە بێ مانایی خوێنەر مانای بێ بەرداکردووە...، بەرگەکی جەنگ بییە، هەر کەسێك ئەندازەی بێ بەبەر خەیدا دەکا.
لەگەڵ ئەوەشدا لە ڕووی ڕێزمانییەوە وردە هەڵەی تێدایە، بەڵام سەرەڕای فرمانایی، تەکنیکی گرتە وێنەکە بەسەر ریتم و داشتنی شیعرەکەدا زاڵە، بەهای شیعرەکەش لە مەزندەی خوێنەر دایە.
لە شیعری (دێ) دا:
دڵتەکی ناسکت هەیە
تا لەلام بێ هەرگیز نایەم بشکێ
چاوێ پێنیگاکانیشت تا هیمن بێ
نا نایەم لەوەی بتکێ دڵپێ ئەشکێ
...
تەش دڵتەکی سرکت لایێ
لەوانلەوێ لە نهێنی
تەنیا بێ تۆ کەوی دەبێ
ئاگەر سینگت یان دەستی پێدابهێنی
لە هەردوو کێپلێ کەدا وێنەکان ئەوێندێ جوانن، پەیامێ خەشوویستییەکێ ئەوێندێ قووڵە، زاڵە بەسەر فەزای شیعرەکەدا و کەم و کاسییەکانی شاردۆتەوە. لە وێنەی یەکەمدا هەستی بێ بژاردەی تری دڵتەکی دووەم نەکردووە، چونکە ژانی هەرە گەورەی شاعیر و وەرگێڕ لە بژاردەی لاستێ و دەستواژێ و رستێ دایە:
چاوێ پێ نیگاکانیشت تا هیمن بن
نا ناهەم دڵپەك ئەشکیان لەوێ بتکێ
یان چاوی پێ نیگاشت تا هیمن بێ
نایەم دڵپەك ئەشکی لەوێ بتکی.

لە کۆپلەی دووەمدا لە چەند بژاردەی (تەش دەکی سرکت لایە / تەش ئەو دەە سرکەی لاتە/ دەکی سرکیش لاتە/ تەش دەکی سەت لە دەسدایە) بژاردەیەکی بەهەزی هەبژاردووە بە ئاگاری زەر هەموو بژاردەکانی تاقیکردەتەوە، بە پێچەوانەی کۆپلەی یەکەم، هیچ دەرفەتێکی نەهێشتەتەوە کۆپلەی دووەم گەانی بەسەر دابێت، واپێچراوتەوە لە خوێندنەوە، دەماودەمکردن و گواستنەوەدا هیچ لایەنێکی خەی لەدەست نادات، کارەکی وایکردووە جوانی وێنەکە بە هەر هاواکی نارووندا بتوانە تەبپەەی و پەیامەکەش وەك خەی بگەیەنە.
پەند و ئیدیەمەکانیش ئاوان، ئەو پەند و ئیدیەمانەی هەزی شیعریان تەدایە کاریگەرترن و وەردی سەر زمانن، زووتر لە زەیندا جێگیر دەبن و خەراتر پەیامەکیان دەگەیەنن، ئامرازەکی بە هەزیشن بە مانەوە و دەستاودەست کردن، لە زەینەکەوە بە زەینەکی تر، لە نەوێکەوە بە نەوێکی تر لە سەردەمێکەوە بە سەردەمێکی تر، جگەلەوە ئەو شیعرانەی مەعریفی و هەگری پەیامی مرۆیین، لە پاشکەوتی زەینیدا هەدەگیرێن و لە ئاخاوتندا دەبن بە بەگانەویست و خاوەن بەهای جێگیر، دەیان و بگرە سەدان ساە دەماودەم، نەوە بە نەوە دەگوازرێنەوە و گەانیان بەسەردا نایات، وەك:

کە کارت کەوتە لەژی / کەس راستت پە ناژی
بەەی هەژار / چ گورگ چ سوار
ئەو کەسە کەسە / ئەلفەکی بەسە
زستانان پینە و پەە / هاوینان ورد ورد بە
. ...

گەلەك لە شیعرکانی دەرژیمە منداڵیمەوە لەو ئاستەدان، بە خوێندنەوەی جارك دووجاری هەر شیعرك (کە خوێنەر لە خوێندنەویان وەرز نابە) لەبەردەکرێن و دەبن بە نموونەی شیعری ناسك، ئەمش مانای ئەوەیە زیندووون، گیانلەبەرن لە کۆ پەویست بە ئامادەن، بەردەستن و دەکەونە بەرخزمەتی زمان و ئەدەبی کوردی، بەیە دەکرە لە بەرنامەکانی خوێندن و زمان لە ئەدەبی کوردیدا جیگیر بکرێن، وەك:

- دایکم فانسکی هەبوو کارەبا کوشتی
- خەزگە کرەنام گرتبا بەەام بەهار گەەکی بەنخەشی بە لای پایز نەبردبا

خەزگە دەەم بەردەبوە بەەام باەندەیکی وەە بە لای قەفەز نەدەچوە

- تەواوی تەمەنی خەم خستە باوەشی ئازادی
  پیاسەیەکم پەیدا کرد
  هەر جاشم دی خەمم نەدی
- دەم وەک هەڵەی بەرزفڕە تەنیا لوتکەکان دەناسێ
  لەهەر شوێنی سەنگەر هەبێ خەی بەوەدا هەڵدەواسێ
- لە ژێر میچێکدا ناووم ...
- ئاخر دەم زەر نەرم بوو جەنگ رەقی کرد
  هەستم ناسك بەڵام دوژمن شەق شەقی کرد
- گریانێك چاوی پڕکردووم کەس نایا ژێرم کاتەوە
  . ...

گەلێك لەو دیوانە شیعرانەی روو لە کتێبخانەی کوردی دەکەن، فانتازیا و گوزارشتن لە جوانی و خۆشەویستی ئافرەت، بە جێ نییە ئاگەر بەم شیعر بووە بە پاشکەی خۆشی و خۆشگوزەرانی، پتر بە پلە و پایە بە ناو ناوبانگ، بە خێ دەرخستن دەنووسرێن. ئەمەش بەهۆگەی ئەوەیە دوای قۆناغێکی کەوتوون وەك ئەوەی یاخیبوون، دادپەروەری، ململانێ لە پێناوی باشتردا، لە شیعردا سەری خەی هەڵگرتبێ، بەڵام سەلام هەر بە گیانی تێکۆشان و رووبەڕووبوونەوە، لە قاوغی ئەو بە ئینتمایێ دێتەدەرێ و بۆرانێ پەیامی خەی دەگەیەنێ و لە شیعری (بیرەوەری)دا دەڵێ: ...

خێ ئەو جاشش لەبەر چاومێ
کێ ئەستا پەی دەڵێن دەرین
وەك ئەو پەشمەرگێ کانانەی
خەریکی چنینەوەی پیرین
...
بیرەوەریم وەك زنجیرێ
شەوانێ خەوم دەپسێنێ
وەك ئەو چەڵێ ئازادییەی
کەنیەك دێ و لەم دەستێنێ

ئەم هەست و هەڵویستە شەڵشگەڵانیە لە شیعرەکانی (لەوانیە، نیشتمان، هەستانەوە، دیاری، دلم، هەموان گوندین، ئازادی، نامەیی و... دیان شیعری تر) دا بەدی دەکرێ.

لەم رووە دەکرێ بڵێم لە ئاستەی ئەدەبی ئەمڕدا، شیعر لە ئەرکەکانی دامالراوە، بە تامی وتار و بەریتمی شیعر، بە هەماگرایی سەریالیستی چێ دەکرێن، پابەندبوون بقیە، بیروباوەڕ

تەنانەت مرۆڤدۆستیش ناڕاستەوخۆ قەدەغەیە. تەمەنیان هەندەی کاتماوەی خوەندنەوەیان کورتە، ناتوانن هیچ شتێك بگوازنەوە، نەك بە چەند ساڵێك یان چەند وەچەیەك تەنانەت لە دەمەکەوە بە دەمەکی تریش، هەر کە خوێنرانەوە دەمرن و بە دەگمەن جارێکی تر دەکەونە سەر زاری کەسێکی تر، تەنانەت شاعیرەکەش.
لە کاتێکدا ئەوە شیعرە، تەمەن، ساخڵەمی، بەهای بیرکە، زانیاری، وێنە و دیاردەکان بە کورتی ئەو پەیامەی دەیگوازنەوە دەپارێزە. ئەوە خزمەتێکە لەدەست رەمانیش نایات.
ئەو شیعرانەی بە لەبەرچاوگرتنی بنەماکانی شیعر وێنەیەك دەخوەقێنن، تەنیا وێنەکە دەگوازنەوە، دوای ماوەیەك رێتم و گۆڵێك لە خەسڵەتە شیعرییەکانی خۆیان لەدەست دەدەن، ئۆگەر هەڵگری وێنەیەك بێ، پاشماوەکەی تەنیا وێنەیەکی ئاوڕووتکراو دەبێ، کە دوور نییە ئەویش ئەوندە کاڵ و کرچ بێ نەتوانێ پەیامەکە بە رووی بگوازێتەوە، یان لە دەستاو دەستکردندا کاڵ ببێتەوە.
ئەوەشمان لە بیر نەچێ ئەوە تەنیا شاعیر نییە گۆرانی و گازندەی دەکەوێتە سەر، خوێنەری بێ ئاگاشمان زۆرە کە بە زەحمەت لە نووسینی ئاسایی تەدگات چ بگا بە شیعر، کەچی بە ڕەخنە و لێکدانەوەی بە جێ دەکەوێتە گیانی شیعر و شاعیر.
دنیام گۆڵێك لە شیعرەکانی سەلام عومەر وەردەگێردرێن بە زمانەکانی تر، واتە سنووری ئەدەبی نەتەوەیی و زمانی کوردی دەبەزێنن. هەدەگرن وەك ڕەمانەکانی جەبار جەمال غەریب، شیرزاد حەسەن، کاروان کاکەسوور، ببن بە پەیکی ناساندنی ئەدەی کوردی، سەرتا بە نەتەوەکانی دەروبەر و دواتر بە ئەدەبی جیهانی. هەکاری گرنگی ئەمەش بەهاداری شیعرەکانییەتی کە بە پێی پرنسیپەکانی شیعر بونیادنراون و هەموو لایەنە ڕەسەنەکانی شیعر و بونیادەکانی بەهای شیعری ڕەسەنیان تەدایە، بە ئەوەی ئاماژ بکرێن، بە ئەوەی لە گۆڵی ڕەمز و هەماگەرایی سەریالیستیدا بقووم بکرێن، بە ئەوەی ئۆگەرە مانییەکان ئەوەندە زەربەن لە بەهای شیعرەکان کەم بکەنەوە، بە ئەوەی لە پشتیری میتافەدا قایم بکرێن و خوێنەر بە مەبەستی وەرگەان نەتوانێ مەبەستی سەرەکی شیعرەکە بدۆزێتەوە تا ئەو پەیامەی مەبەستە بیگەیەنێ.
ئەوە دەقە بە خوێنەر دەڵێ چەند ئۆگەری لێکدانەوەی هەیە و پەیستە خوێنەر بیانەدۆزێتەوە، نەك خوێنەر لە خەیاوە ئۆگەرەکانی لێکدانەوەی دەق دیاری بکات و بە پێی بڕوونی خۆی مانای بە دابتاشێ. کاتێك شیعر هیچم نادات، چی لە هەنجم، جامێك هیچی تەدا بەدی نەکەم چی لەهەگرم (گوایە کەسانێك هەن دەتوانن لە هیچ هیچ بەرهەمبێنن). کاتێك شیعر مانای لێکنادرێتەوە یا مانای نییە

چەن وەردەگەڕێ، قورسی وەرگێڕانی شیعر هەر لەوە دا نییە ماناکە دیار نییە بەڵکو لەوەدایە کە وەرگێڕ دەبێ مامۆستا لەگەڵ لە چوار زمان و رەهەندەکانی تری شعر بکات، زمانی سەرەکی و زمانی مەبەست، مانا و رەنگدانەوەی مانایی شیعرەکە (واتە مانای میتافۆری)، وەرگێڕانی مانا بۆ مانای مەبەست، بەو مەرجەی لە چوارچێوەی فەرهەنگی زمانی مەبەست تێنەپەڕێ. سەرەڕای ئەم لایەنانەی کە مانا و پەیامی شیعرەکە دیار نەبێ، وەرگێڕ چەن تێبگاو دواتر چەن وەریبگێڕێ بۆ سەر زمانی تر. کەواتە تەکنیکەکانی ئەو شیعرانەی بەو شێوازی سەروو دەنووسرێن وەرناگێردرێن، ئەگەر وەریشبگێردرێن هەمان تام و بۆی بۆ خوێنەری بیانی دەبێ، کە پتر لەوەی ببێتە پەیکێکی پەیوەندی دەبێتە فاکتەری لێکدابڕان، وەک چەن خوێنەری خەمانی لێی بێزار دەبێ خوێنەری بیانیش پێشوازی لێناکات. واتە ئەم شێوازە لەسەر راوکێیەک کە دەکەوێت هیچی لە بەرهەم نایات، دواتر خێشی تووشی قەتیسمان دەبێت.
کش مەلیک، یەکێکە لەو شیعرانەی سەرەڕای زمانە سادەکەی، گرتە وێنەیەکی شیعرییە چەند ئەگەری مانایی هەی، بەڵام مانای سەرەکی دیارە، وەرگێڕ دەتوانی هەم فەرمی شیعرەکە و هەم وێنەکە بگوازێتەوە، هاوکات هەمان مانای میتافۆری زمانی شیعرەکە بۆ زمانی مەبەست بخوەقێنێ، کە بۆ دنیایەوە لە پاڵ پاراستنی بەهای شیعرەکە، هەمان تام و چێژی خوێنەری شیعرە کوردییەکە بۆ خوێنەری زمانە وەرگێڕاوەکە دەبەخشێ:

- کش مەلیک
وەک شتومەکی کەن
لە مزاتخانەکان دەفرۆشرێین
هەر وەکو داشی دامە لە ئەینەکدا
ئاغاکان دەمانخەن
ئەم نیشتیمانە زەر لە شەترەنج دەچێ
کش مەلیک هەمیشە دووبارەیە
… . ئەمە و دەیان شیعری جوانتر و ناسکتر لەم کۆشیعرەدا بەدی دەکرێ.
هەستی ناسکی شاعیر ئاوێنەیەکە دەبێ رەنگدانەوەی تاقە موویەکی تەدا بەدی بکرێ، نەک دونیا خرابێ و ئەو هەستی نەجووڵێ. سەلام ئەم هەستەی خۆی لە (دەرزەمە منداڵیمەوە) دا بەرجەستە کردووە زەربەی لایەنکانی ژینگەی ئەمەی کوردستانی باشووری بەسەر کردەتەوە، ناسکتر، جوانتر، پوختتر و

کەمتەچووتر لە کەمەکە شیعری هەلانەیەك لە پشمەك.

خەقکردنی مەژوو لە دەقی میتەلۆژی ئەدیسا و ئینیادە.. بەشی دووەم.. یونس تانج

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

YunisTanj_2Download

پشوویەک لە ژوانی کتێبفرۆش.. سەردار ەەزا جاف

پێشەکی..

ەەمانی " کتێبفرۆش " یەکێکە لەو ەەمانانەی سەرنجی ڕاکێشاین و دوور و نزیک خودی نووسەر نەبینین بە بارتەقای ئەوەی خودی دەق دەبینین، قسەکردنیشمان لە پێناو بڕوادانە بە کاری ئەدەبی خودی تاک پاشان گشتگیر، لە سەرەتاوە دەستخۆشانە لە نووسەر دەکەین کە بە لە خەبردوویەکی بۆ بەانەوە دەستی داوەتە کارێک کە لە مەژووی ئەمەی کورددا زەرجاران ەووی داوە، نەمازە بەەەز سابیر ەەشید یەکێکە لە نووسەرە دیار و بەچاوکانی شاری هەولێر، شارەزایی و سەردەرکردوویی باشی هەیە لە نووسینی ەەماندا .. ەەمان کارەکی وا سانا نییە هەر کەسێک دوو تەقەی لە گۆڕە شیعردا هەبوو ئیدی سەروگوڵاکی دابگرتەوە، لەردا " کتێبفرۆش "مان هەناوەتە بەر نووکی تیژی نەشتەر… ەەمان سەرباری ئەوەی کەمەک بنەمای زانستی و جێگیری ڕەماننووسین هەیە، گەرەکە ڕەماننووس حەوسەیەکی باشی هەبێت و هەناسەی دوورودرێژ بێت، کەمن ئەوانەی بتوانن ئەسپی خەیان

لەم سارا پان و بڕینە تاو بدەن و بروسک ئاسا تێدا سەرکەوتوو بن، دەمێک بوو خولیام دنیای دەدام کە ناکرێ لەبارەی ڕەمانی ((کتێبفرۆش)) ی نووسەری دیار و بەرچاو " سابیر هێشید " بدەنگی بنوێنین ئەو هەمانەی باس و خواسی زۆری لە سەرە و لێرەو لەوێش لە خودی نووسەرانەوە بایەک بڕ گومان کەوتبوو، کاتی خۆشیی کە کتێبەکەی وەدام، پێم گوت هەنگێ لە بارەی ڕەمانەکەوە بینە دواندن، گەلێکی پێ باش بوو، هەبێتە دواکەوتنی نووسینمان پێویستە بە سەرقاڵی و نەخۆشکەوتنەوە، تاوناتاوە ڕەی نەخۆشخانە تەنگمان پێ هەدەچنێ و ئەمەیش راستەوخۆ کاری لە ژیانی ڕۆژانەمان کردووە.

خوێندنەوەی هەر دەقێک زۆر جیاوازە لای خوێنەری ئاسایی و خوێنەری دەستبژێر، ئەگەر وەک یەک خوێندنەوەیان هەبێت ئەوا بە هیچ جۆرێ ئەو پێشکەوتنەی ئەمڕۆ لە ئەدەب و کایەکانی دیکەی ژیاندا بوونی خۆیان سەلماندووە هوویان نەدەدا، دەشێ زۆریش لە جێی خۆی بێت کە خوێنەری ئاسایی بە شان و باڵی هەر دەقێکدا هەڵ بدات، واتا پیاهەڵدان پیشەی هەڵخەڵگر و خوێنەری ورد نییە، هاوکات ناکرێ بە کەنە قینەوە لە تەک دەق مامەڵە بکرێت، یان لە ئیرەیی بردنەوە، کە خەڵکانێکی زۆر ستایشی فەرمانی دەق دەکات دەبێ بچم وا و وای لێ بکەم، بە داخەوە لای ئەمەی کورد زۆر کەم ڕێک دەکەوی خوێندنەوە بە دەقێک بکرێ خودی دەقەکە ببینرێت، یان خزم خزمەنێ و خاترۆخاتر بووە یانیش من بێت بووم و تەیش بەم ببێ بووە، حاڵەتێکی دیش ئەوەیە کە باسمان کرد، کەنە قین و ئیرەیی بردن. لە نووسینە هەڵخەڵیەکانمان هەرگیز هەندە ساویلکە نەبوین هوومان لە کاری وا کرد بێت، چونکە ئەدەب و زمانی کوردیمان لە خۆ زۆتر خۆشویستووە. هەر کە لە بڕایەوە ئاماژەمان بەوە داوە کە ناکرێ بەدەنگی لە مەر ئەم هەمانە " کتێبفرۆش " بنوێنین مەبەست ئەوە نییە لە سەر چەقی لایەنی نەرێنی حەماتاڵی بانە ئاسا سەرهەڵیەکەی لە بگرین...

هەچوون...

کاتێک هەماننووس دەست دەداتە قەڵەم و هەمانێک دەنووسە هەر لە بڕایەوە تەواوی سەرهات و هوودارەکانی نەو هەمانەکە تا دەگاتە دوا دوای هەمانەکە هەر هەموو لە هزر و بیریدا ئامادەکراو و سازە جا پێویستی بە نووسین و شان و کەوی و ڕێکخستنە، ناکرێ هەماننووس لە دیدی هەڵخەڵگرەوە هەمانەکەی دابەزێت داخوا لە کوێ دەکرێ هاست بکرێتەوە یان باز بە سەریدا بدا، نەبا هەڵخەڵگر بەو دیدە یان ئەوی دی دیقەتی لە بدات، سەرنجەکانی دەبان ئاسا بڕ نەشتەر نەکەون، نەخێر هەماننووس بڕ لە هەموو ئەو کارانە گرێکە خاوەن پاشخانێکی ئەبستمەلۆژی بێت لە بڕایی و کرێک و دوماهی ئەو ژانرە قاڵبوو

بەت، هەبەتە لە قاپێکی تەسکی یەک باس وخواس کەی دەکاتەوە دەرچوونیش لەو چوارچێوەیە دەرچوونە لە خودی بنەما سەرەکییەکانی داشتن و نووسینی ڕەمان، سەبارەت بە ڕەخنەگریش لەو پاژەوەی دەستی پێکردووە بنەما سەرەکییەکانی ڕەمان یان هەر دەقێک لە بەرچاو بگرێ نەبا بکەوێتە هەڵەیەکی زەقەوە، ڕەماننووسین تەنها کەکردنەوەی ڕووداوگەلێکی پەیوەست پێکەوە نییە بە زمانێکی سادە بخرێتە ڕوو، بە بارتەقای ئەوەی کە داهێنانێکی ئەدەبی ناوازەیە بە جۆرێکی هونەری داڕێژراوەتەوە و خوێنەر موبتەلای دەر دوای دەری ڕووداوەکان دەکات، زەر نووسەر لە ڕەی ڕەمانەوە داهێنەرن و ناوونابانگیان دونیای تەنیووە...

زمان ستوندگی تاوەی ئەدەبە بە هەموو بەشەکانییەوە نەمازە ڕەمان، پەمانوایە هەر کەسێک لە هەر کات و سەردەمێکدا خوێندنەوە بە ڕەمان بکات گرێکە بە جۆرە لە جۆرەکان لەمە زمانی ڕەمانەکە بدوە، زمان ئایدیای نەوان نووسەر و خوێنەرە، ئیدی پەیستە نووسەر بزانێت بە چ زمانێک لە گەڵ خوێنەر دەدوە، ئەگەر ڕەوا بێت کە ڕەمان و شانە زەر لە یەک نزیکن بن نێک دراوسێن بگرە لە یەک خانوو پێکەوەنشین بن، ئەوا ئەم حاڵەتە ئەوەمان بە هەزردا دێنێت کە ڕەمانیش بە کەسانی ئاسایی دەنووسرێت و وەک شیعر بە دەستبژێر نییە، بەڵێ ناکرێ لە ڕووی زمانەوە هەندە قووە بکرێتەوە کە خوێنەر عەوداڵی فەرهەنگ بێت و دوای خوێندنەوەی هەر چەند دەرێک بگەڕێتەوە بە واتای وشەکان، ئەمەیش زنجیرەی چەمکیی لای خوێنەر دەپسێنێت، تاکە کایەی ئەدەب کە زمان دەوەمەند بکات لە ڕەماندا دەبینینەوە، چونکە ئاخاوتنەکانی کارەکتەرەکان بەردەوام بە زمانی ئەو دەقەرە دەبەت کە ڕووداوەکانی ڕەمانەکەی تێدا بەرجەستەیە، نەک گێڕانەوەی خودی نووسەر، ئەم حاڵەتە لەرەولەوەی " کتێبفرۆش " دەبینین، ئەمەیش ئەو واتا ناگەیەنێت کە بە زمانێکی جوان داڕێژرا بێت، نەخێر هەرگیز وا نییە، سابیر ڕەشید خاوەن زمانێکی جوانی ئەدەبییە و خودی ئەم ڕەمانەیشی بەو زمانە جوانەی نووسینی خەی ڕەنگڕێژ کردووە، لە هەندە شوێن زمانی دەقەرەکەی لە نووسینەوەی گێڕانەوە بەکار هێناوە، ئەمەیش وا لە خوێنەری ئاسایی دەکات ناوبەناو بگەڕێتەوە بە فەرهەنگ، وەک گوتمان شانە درامایە درامایش بە تاکە هاوکات لە گەڵ ڕەمانیش لە یەک ڕەچەکن.

کتێبفرۆش " ١ "

خاسەتی ڕەمان وایە گرێکە ڕەماننووس لە سەرەتادا تەواوی تواناکانی خەی بە پەلکەشکردنی خوێنەر بە دەر بە دوای دەری ڕەمانەکەی بخاتگەڵ و ئیدی خوێنەر لە خواردن و خواردنەوە بکات و

هەموو مەیل و ئارەزووەکانی تەواوکردنی رووداو گەلێک بەت کە چێشنی خۆشترین خۆراک هزری قەرخ کردووە و دەیووەت لەی تەر بەت، لە سەرەتای ئەم رەمانە خوێنەر ئەو مەیل و ئارەزووەی نییە، ئەویش هەنگە هەکار گەلی خەی هەبەت .....

بەر لەوەی غلەربینەوە بە بنەماکانی هەمان جەی خەیەتی بەژین کە هەمان بە خەی زنجیرە هەوداوەکی بە دوای یەکدان بە شەوازی پەخشان ئامەزی دەخرەتە بەر دیدی خوێنەر،جا ئەو هەوداوگەلە راستی بن یان لە ئەندێشەی خودی نووسەرەوە هەقوەابن، هەروەها دەبە خودی ئەو رووداو و چیرەکانەیش دوابەداوی یەکی کاتییەوە بن و پاش و پێش نەکرێن چونکە دەبەتە هەی پچڕانی بیری خوێنەر و زەمانی لا دەئاهەسکێنێ، رەمانی کتەبفرەش رەمانەکی ریالیستییە تەواوی رووداوەکانی راستین و نووسەر چەتە هەناوی مەژووی پاهەوانەکەوە و وردەکاری دەگەهەتەوە.((نووسەر لە هەمانە ڕیالیستییەکاندا باشترین خەسەت بە پاهەوانی هەمانەکەی دەستنیشان دەکات، تاوەکوو وا لە خوێنەر بکات بە خەسلەتەکانی کاریگەر بەت، بەم جەرە کەمەگا لە گەندەی دوور دەخاتەوە)) " ٢ " رەک ئەم حاهەتە لە کتەبفرەشدا دەبینین . ئامانجی هەمانی ڕیالیستی وەناکردنی ژیانی رەژانەی تاکی کەمە و ئەو رووداوانەی لە دەراندریدا هەوو دەدەن بە جەرەک بگەهەتەوە کە وا بکات هەندجار تراژیدی بن و دەمانەکی دی کەمیدی و دەمانەک کەمەایەتی و ئەو دابونەریتە دواکەوتووانەیش دەخزێنە خانەی ئەم جەرە هەمانەوە کە وەک خەی بگوازرێتەوە بە خوێنەر بە جەرەک دابەژرێت کە خوێنەر هەم سەرسام هەمیش پەلکەش بکات بە رووداوەکانی هەمانەکەی....

" کتەبفرەش " باس لە کەسەک دەکات بە ناوی ئومەد کتەب فرەش لە شاری هەولێر بژەوی ژیانی لە سەر ئەم کتەبفرەشتنەیە هاودەم خودی کتەبفرەشەکە شاعیریشە زەتر دەشی ئەم ئارەزووەی وای لەکرد بەت کتەبفرەشتن بکاتە پیشەی، بە هەی کتەبفرەشتن و سەردانیکردنی بە بەغدا، ئاشنای ئافرەتە دەبەت لە یەکە لە یانە شەوەکانی ئەو شارە و دواییش ژیانی هاوژینی پێکەوە دەنێن، پاشان یەک دوو برادەری بە پەیدا بووە و لەی نزیک بوون، کاریگەریان بە سەر یەکەوە هەبوو دواتر کەسەک کە ناوی چیادە خەی لە کتەبفرەشەکانی هەولێر دەکاتە عەباس سوەتانی ئەم کەسە خەی وەک کارەندەکی ئەمنی بە کتەبفرەسەکانی ئەو دەوروبەرە ناناسەنەت، بەکوو خەی وەک جگەر ئەفسەری سەربازی نیشان دەدا، ئەم چیادە سەرسام دەبە بە ئومەد هەر ئەمیش کاریگەری بە سەریەوە دەبە و هزری (چیاد_ عەباس سوەتانی) دەگەرە لە مرەقەکی بکوژەوە بە مرەقەکی هەست ناسک، نامەوە زەتر لە سەر هەمانەکە بدوەین چاکترە خوێنەر بە خەی بیخوێنەتەوە و پاشان

لەگەڵ ئەم لێکۆڵینەوە بڕاوەردکاری بکات...
ئەمە لە کتێبفرۆش دا بنەما سەرەکییەکانی توخمی هاوبەشی دەکەین، تەنها لەم خاڵانە و بەم جۆرە ((گۆرانیەوە، کات و شوێن ، کرۆک" حبکة " دەرئەنجام .

١ – گۆرانیەوە:
گۆرانیەوە ئەو شێوازەیە کە نووسەر پەنای بۆ دەبات و وا دەکات خوێنەر بە شێواز و جۆری نووسینەکانی سەرنجی خوێنەر بۆ هاندانکەی پڕلکێش بکات و رووداوەکان بە دوای یەکدا بۆ خوێنەر بخاتە ڕوو، گۆڕەوە کە زەرجار خودی نووسەر دەبێت تەواوی بنەماسەرەکییەکانی توخمی هاندان لە خۆی دەگرێت، کە لێرەدا کتێبفرۆس وا کراوە، کەواتە ڕووداوێک هەیە کە بوونی ڕووداو خۆی سەلماند ئەو کات گۆڕەوە بۆ ئەرکەکانی دیکەی ئەو ڕووداوە هەڵدەستێت، وەک لێرەدا سابیر هاشید دەستی پێکردووە کەواتە پێویستە بزانین نووسەر چۆن دەست پێ دەکات: ((نووسەر، کاتێک دەنووسێت، ئاستەوخۆ لە گەڵ ڕووداوە دیفاکتۆکە هەڵسوکەوت ناکات، بەڵکوو لە تەک ئەوەی کە لە هزریدا نەخشەی بۆ کێشاوە، یان بیری لێکردۆتەوە، لە وێنایەکدا کە تایبەتە بە دیفاکتۆکەوە))" ٣ " لێرەدا ئاگەر دیقەتێکی دەسپێکی ڕەمانکە بدەین و هوردبینەوە لەی کە دەڵێ: ((ئومێد ئەو هاژەی لە سەربان وەستا بوو، ئازارێکی بە ئامان خەریک بوو بە نەو سەرتاپای لەشیدا شێ دەبووەوە، پەی وا بوو ئیدی ژیان، ئەو بەهایەی نەماوە، تاوەکوو خەتی پێیەوە شێبکەیتەوە، ل ٥)) هەست دەکەین داشتنەکەی لە هزری خودی نووسەرەوە چەکەرەی کردووە، ئەم شێوازە تا کۆتایی هاندانکە وا دەڵێت، ئومێد هەر لە سەربان وەستاوە و بیر لە ڕووداوگەلی بەسەرهاتەکەی دەکاتەوە. ئەم سەرهاتەیش دەبێتە هاندانی کتێبفرۆش، ئیدی لە هەر بەشە و بیر لە سەرهاتەکەی خۆی دەکاتەوە، بە سەرهاتەکان ڕووداوی هاستەقینەن و دەست پەکەکە لە هزری نووسەرەوە خوێقاوە و بەرەو هاندانکەی هاماندکشێت، بەپێی ئەوە بێت کە خوێنەر چاوەنواڕ دەکا لەم بەشە نا ئەوی دی ئومێد خۆی دەخاتە خوارەوە و دەمرێت کەچی هەر لە هزری خوێنەرەوە هاماننووس شتێکی دیمان پێ دەڵێ، چونکە مردنی ئومێدی بە تەومژاوی بە خوێنەر جەهشتووە ئەمەیش ئەوەمان پێ دەڵێت کە لە هزری خوێنەرەوە دەستی بە سەرەتا و دەسپێکی نووسینی ڕووداوەکان کردووە و وەک ئەوە نییە کە لە ڕاستیدا ڕووی دا بێت و بە کردەنی ئومێد لە سەربان وەستابێت خۆی فڕێ بدات و بمرێت... لایەنێکی دیکەی ئەم گۆرانەویە ئەوەیە کە نووسەر لە زمانی خوێنەرەوە بەسەرهاتەکانی ئومێدمان بۆ دەگێڕێتەوە نەک لە زمانی ئومێدەوە کە ئەو لە سەربانە و بیر دەکاتەوە،

هەندجار نووسەر وا لە خوێنەر دەکات کە ئەمە بیرکردنەوەی ئومێد نییە بەڵکوو گۆڕانەوەی خودی نووسەرەکەیە کە لە راستیدا وا نییە و ئومێد بیر دەکاتەوە، بە جۆرێک وای داشتووە کە خوێنەری ئاسایی هەست بەم بازدانە نەکات، تەماشا چ دەڵێ : ((خاتوون خەڵکی موسڵ بوو، بەناوبانگ بەسەرهاتی ئاو شار نەبووون، کاتی خۆی لە بەردەشێوە هاتوونە موسڵ، کەسوکاری لە بەر دوژمنداری لە شوێنی خۆیان نەمان، لە گەڕەکی مەیدانی موسڵ، کە گەڕەکێکی هەژارنشین بوو خانوویەکی دوو ژووری کەن بە کرێ دەگرن تیایدا دەژین. ل ٢١)) لەبەردا ئەوە دەردەکەوێ کە ئەم قسانە لە چواچێوەی یاد و بیرهێنانەوەکەی ئومێد نییە، وەلێ ئەوە گۆڕانەوەی خودی نووسەرە کەچی لە لاپەڕە ٢٠ لەدەسپێکی پاژی نۆیی بەشی یەکەم بەم جۆرە نووسەر باس لە ڕووداوەکە دەکات،((ئومێد هەردوو دەستی خستە سەر چاوەکانی، بە ئەوەی ئامادەی خۆفەدان بێت، لەو دەمەدا وەک بروسکەی خەیاڵی بە ئەو شەوە گۆڕایەوە، کە یەکەمین جار سەردانی یانەی ئاسیاوی سووری کرد لە شەقامی سەعدوندا، ئەو دەمەی هاتەوە بیر، کە ئافرەتێک بووە ڕوانگەی چاوەکانی و بە جوانی و شۆخ و شەنگییەکەی سەرسام بوو، هەر لەو ڕوانینەدا تیری ئەڤینێک لە دڵی گیر بوو، بە گارسۆنەکە داوەتی سەر مێزی خۆی کرد، پەکەوە ڕانیشتن و خواردیانەوە، یەکدیان ناسی)) بەم جۆرە دەچێتە نێو یادەوەرییەکانی ئومێد خوێنەر لەبەردا پەی بەوە دەبات کە ئەم بە ناوی ئومێدەوە گۆڕانەوەکە لە لای خودی نووسەرە دەگەڕێتەوە، ئەوەی پشتریش لە لایەنی خودی نووسەرەوە وەک گۆڕانەوەی خۆی بەرجەستە دەبێت، هەبێتە ئەم جۆرەکە لە زیرەکی خودی نووسەر ئاقڵانە بازێک دەدات هیچ کەسێک پەی پێنەبات و جیایان ناکاتەوە، تەنها کەسانی وردبین درکی پێ دەکەن.
هەر لەم چوارچێوەدا بە زێتر ڕوونکردنەوە نووسەر هەندەکات خۆ دەخزێنێتە ناو ئومێد و بە ناوی ئەوەوە دەدوێ و قسە دەکات ئەو کات دەبێتە منی دووەم، کاتێکیش ڕووداوەیان ڕوونکردنەوەیەکی پێویست دەنێتەوە بە زیرەکانە دەبێتە منی یەکەم ((کاتێک ڕەماننووس دێت و نموونەیەک یان ڕوونکردنەوەیەک دەخاتە چواچێوەی دەقەکەیەوە، وەک خۆی دەڵێ، " خاتوون خەڵکی موسڵ بوو، بەناوبانگی خەڵکی موسڵ ئاو شار نەبووون، کاتی خۆی لە بەردەشێوە هاتوونە موسڵ ... ". ئەم نە قسەی یەکە لە کەسایەتییەکانە نە قسەی گێڕەوە" بە بیرهێنانەوەکانی ئومێد " بەڵکوو گۆڕانەوەی ڕەماننووس / نووسەرەکە خۆیەتی لە پشتی گێڕەوەیە، بە پێیەک هاتەگۆ کە چوارچێوەکە وای خواستووە)) (٤)، ئەم لەبەردا لە بری ئەو نمونەی کە لە سەرچاوەکەوە باسکراوە بە زیندوو راگرتنی

نووسینەکەمان نموونەی سەرچاوەکەمان گۆڕی بۆ نموونەی ئەمانەی کتێبفرۆش.
جارێکی دیکەیش لە گۆڤاندوە لەم رەمانەدا دەبینرێت ئەویش کاتێک ئومێد بەبیری خۆی دەهێنێتەوە کە ئەو کاتەی دەفتەری یاداشتەکانی " چیاد " ی دەخوێندەوە نەک لە زمانی خودی نووسەرەکەوەیە نەک لە زمانی ئومێدەوەیە، بەڵکوو خودی چیادە یاداشتەکانی خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە، لێرەدا خوێنەر گەرەکە جیاوازی لە نێوان ئەم سێ گۆڤانەوەیە بکات، نووسەر کارێکی باشی کردووە و لەزانانە وای کردووە خوێنەر تووشی سەرلێشێوان نەبێت، لە لایەک بە هەی کاتەوە سەری لە خوێنەر شێواندووە، لێرەدا قەرەبووی بە کردەتەوە، دەنا ئەم هەموو تێکۆشان و پێکەنیینە لە کرێک " حبکة " ی رەمانەکەی کەم و لاواز دەکرد.
بەر لە دوماهی لایەنی گۆڤانەوە گەرەکمانە هێواستەیەک لە سەر ئەم لایەنە بکەین، گۆڤانەوە خۆی لە خۆیدا خاوەن توژینەوەی قووە و کنەکردنی زۆروەندە هەموو ئەو میتۆد و توژینەوە و دیراساتانەی لە بارەی گۆڤانەوە و گۆڕەر هەیە بە دەقی رەمانی، دەکارە بە هەر رەمانێک لایەنە ئەرشیفی و نەرشیفیەکەی بخرێتە ڕوو و بەراود بکرێ لە گەل دیدگای نووسەری دەقەکە، کاتێک سابیر ڕەشید باس لە ئومێد دەکات کە لە سەربانی مالی خوشکیەتی و بە نیازی خۆ هەڵدانە خوارەوەیە، لێرەدا بە گۆڤانەوەی خۆی دەست پێ دەکات، ئەو دەمانەیش کە دەڵێ ئومێد بیری لە فڕانە رەژ و کات و مانگ و ساڵ دەکردەوە ئەمیان هەر گۆڤانەوەی خەیاتی وەڵێ خزاوەتە گیانی ئومێدەوە و پەمان وایە هەموو ئەوانە گۆڤانەوەی ئومێد، ناوبناویش هەر لە چوارچێوەی بیرهێنانەوەکانی ئومێد دەردەچێت و ڕوونکردنەوە و کاری پێویستمان پێ دەڵێت کە رەمانەکە گەرەکیەتی، لە هەمان کات هەست ناکەین کە ئومێد قسە دەکات وەڵێ نووسەر هەر بە خەیاتی، کاتێکیش یاداشتەکانی چیاد دەخوێنێتەوە دەچێتە قالب و زمانی چیادەوە، لەوێدا (من) دەبێتە گێڕەرەو ئەو منە راستە نووسەرە بەناو بە زمانی چیادەوەیە. لێرەدا دەماناوێت بڵێین کە نووسەر لەزانانە ئەم کارەی ئەنجام داوە بە بۆ ئەوەی خوێنەر هەست بە لە قالب دانی گۆڤانەوەی ئەمان دەرچوو بێت، وەڵێ خوێنەری ورد ئەو لەڕەی لادانە هەست پێ دەکات و دەبوایە بە جارێ لە جارەکان ئەو لایەنەیشی کەنترۆڵ بکردبا…
ئەمانووس پێویستە لە چوارچێوەی گۆڤانەوەکەیدا وریای بنەما و پرنسیپە سەرەکیەکانی رەمانووسین بێت، کە شوێن و کات زەر زەر بە ئەمان گرینگن و هەرگیز ناکرێ پشتگوێ بخرێت، لێرەوە دەچینە سەر ئەم دوو لایەنە ….

٢ – کات و شوێن ؛
أ – کات ...

کات سەرچاوە و بنەمای هەر سەرکی ئەمانە، ئەمان بە کات دەڤکی مردووە، هەبەتە مردوویش بە هیچ کەڵجک زیندوو نابەتەوە، کەواتە دەڤکی مردوو جارکی دی نە خودی ئەماننووس نە ئەخنگر ناتوانن ئەحی بە بەردا بکەنەوە و بیبووژننەوە، تکەڵ و پکەڵکردنی کاتیش ئەمە وای دەبینینەوە هاوشوەی مرۆڤکی خاوەن پەداویستی تایبەتە، کە تا ماوە گیردەیە و پێیوە دەناڵنێت، یەکک لە ئەخنگران دەڵێت : ((کەسایەتی سەرکییە لە ئەمانی هاوچەرخدا))، هەروەک گوتمان ئەو مرۆڤە خاوەن پەداویستییەیە بۆیە ئەماننووس گەرەکە هەم پشوو درێژ بێت هەمیش پڕلە پرۆزەی پڕوە دیار نەبێ چونکە دەرئەنجام کارەکەی لە دەڤکی ساغلەم و جوانەوە بە دەڤکی لە پڕلوپڕ کەوتوو دەبات. ((ئەدەب وەک مازیەک وایە، هونەری کاتە، چونکە کات نەوەندگیری ئەمانە، هەروەها نەوەندگیری خودی ژیانیشە))" ٥ " ئەمە گرینگی و هەستیاری کاتمان بە خودی ئەمان و ژیانیش بەرجەستە دەکات، لەبەردا دەردەکەوێت کە ئەمان یەکسانە بە ژیان و ژیانیش بە کات مەحاڵە.
ئەو دەمەی ئەماننووس دەست بە نووسینی ڕمانەکەی دەکات گەرەکە زۆر بە وردی ئاگاداری، ئەوە بێت کە زنجیرەی ڕووداوەکان بە دوای یەکدیدا بێن و پاش و پێشی تێدا نەبێت ((کات بە خۆی، پێشینەیەکی لاژیکییە لە گەڵانەوە بە واتا وێنایەکی پێشوەختەییە پارچەکانی چیرۆکەکە لە خۆیدا لە هێنانەوەیەکی کاتیدا پێکەوە گرێ دەدا))" ٦ " لەبەردا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە نووسەر پێویستە بە وریاییەوە لە کاتی ڕووداوە ئاڵەسکەکانی ناو ڕمانەکە بە ئاگا بێت و لە پاش و پێشخستن نەکەوێتە هەڵەی زۆقەوە، هەندە جار دەشێ وەک بیرهێنانەوەیەک ڕووداوێک بە بیر بهێنێتەوە وەڵە زنجیرە ڕووداوگەلی ناو ڕمانەکە ناکرێ بیری خۆنەر ئاماژ بکات، لەبەردا نووسەر دەڵێ : " فرێیاندایە دەرەوەی گرتیگەوە، هاتوە ناو ژیانی ئاسایی خۆی، وەڵە بە هەی فەلاقەی زەر و کارەبا لەدانی لە چووک و ئەندامی نەرینەیدا، سوودی سەر جێی نەما بوو. ئەم ڕووداوە و گرتنەی ئەو، چەند ساڵک دوای هاوسەرگیری بوو لە گەڵ خاتوون، هەکاری منداڵ نەبوونیشیان، سەرەتا خاتوون خۆیشی نەیدەزانی، چونکە ئەو هەر لە منداڵییەوەلە ئەوشکی سەخت و دژوار و تژی لە ئێش و ئازار لە گەڵ ناخۆشی و چەرمەسەرییەکانداگەورە بووبوو، ل ١٨ " ئەگەر خۆنەر بە وردی دیقەتی ئەم دوو گەڵاندنەوە بە ڕابردوو یان بیرئانینەوەیە بدات کە بە فەنتی جیاواز ئاماژەم پێداون، جیاوازن

لە یەکدی، ئەوی یەکەم لە جەستەی ئەمانەکەیە واتا زنجیرە گرێدراوە و ناکرێ لێرەدا باسی بکات وەلێ دەبوایە پێشوەخت باسی لەم رووداوە بکردبایە، ئەوی دووەمیان هەرچەندە دەخزێتە ناو خودی رەمانەکە وەلێ ئاسایی کە وەک بیرئانینەوە باس بکرێ، کەواتە کات لێرە گەمەی پێکراوە و لە خشتەی سیستماتیکەکە دەرچووە، نە دەبوایە سابیر ڕەشید بکەوتبایە وەها هەڵەیەکەوە نەمازە هەشتان لە بڕایی ڕەمانەکەدایە کە دەکرا دەسکاری بکردبایە، بە دیدی ئەمە دەکرا هەر لەم بڕشی یەکەمەدا نووسەر بڕشکی زیاد بکردایە و باسی ئەویندارێتی قووڵی نێوان ئومێد و خاتوونی بکردایە بە زەماوەندی هاوسەرگیرییەکەیانەوە، نەک وەک هەواڵێکانی ئەمڕۆی دەزگا میدیاییەکانی کوردستان کە لە ناوەڕاست و کۆتاییدا دەڵێن ((ئەمە لە کاتێکدا بوو کە .....)) نووسەر لە لاپەڕەی دوایی شتێکی دیکەی بە هەمان شێوە هێناوەتەوە بەر باسکردن کە دەڵێ ؛ ((ئەمەیش ئەو کاتە بوو کە دایکی دەمرێت و باوکی دەیخاتە بەردەم زەدایکێک، کە هەرگیز بەزەیی پێدا نەهاتووە و بەردەوام کاری سەختی پێکردووە. ل ١٩)) ئەم گەڕانەوەیە بە ڕابردوو کە دوایی بە دوور و درێژی باسی لەوە دەکات زۆر لە جێی خۆیەتی مایەی هەڵوەستە لە سەر کردن نییە، بە جوانی باسی لەوە کردووە، وەلێ ئەوەی کە جێی سەرنجە لە پانزە دێڕدا هەر سێ گەڕانەوەکەی پێکەوە لکاندووە، ئێک وەک ئەوە دەتە پێش چاو کەمێک کەس وێنە بگرن و هێندە خۆ بەیەکەوە دەلکێنن کە بیریان نییە چەند کەسێکیان دانیشن و بە شێنەیی وێنەکە بگرن، نووسەر پەلە پرووزەی پەوە دیارە ئەمە لای خوێنەری ورد هەستی پێدەکرێت... باشلار لەم بارەوە دەڵێ : ((ئەوەی بە بیرمان دێنێتەوە یاخود تیاماندا پڕرشوبڵاو دەکاتەوە یادەوەرییەکانی مانی منداڵییە)) " ٧ " ڕەک ئەوەی سێیەم جاریان دەخزێتە ئەم خانیەوە کە باشلار باسی لەوە دەکات، دروستە و لە جێی خۆیەتی، ئەوەی یەکەمیان وەک گوتمان بەو جۆرە دەبێت کە لە لای گەورەوە بڕشی تایبەتی بە بنووسەت...

کات هاوشێوەی ئەندازەییە کە ناکرێ بازدان بە خۆوە بگرێت، لەم حاڵەتەدا خوێنەر شتێکی لە بەرچاو بەرقەرار نییە هەتاوەکوو هەواڵەکان بگەیێتەوە بە خوێندنەوە یان بیر هێنانەوەی خێی بە تەواوی رووداوەکە وەک هەواڵ لە دۆزی پشتر یان چەند ڕۆژ بەر لەو کاتە، لێرەدا کە باسی ئەویندارێتی قووڵی ئومێد و خاتوون نەکرا بە ئاهەنگی گواستنەوەیشە ئەوا لەو بازنە ئەندازەییە ترازاوین، ((لە بیر زیریمان سەرکەوتوو بووین چونکە ئەندازەیی تایبەتمان بە کات دانا، و هەستی پێ دەکەین، لە نێوان ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو، لە نێوان دۆز و هەفتە و مانگ و ساڵدا، گەرەکە لەم چواچێوە

ئەندازییەدا بژین، وەلە رەکخستنی چوارچێوەکە، رەکخستنی ناوەندێک ناگەیەنێت، ئەگەر ئەم چوارچێوەیەمان بە ساتەک هەڵگرت، فەرمانڕەوایەتی خوازراوەکان دەست پێدەکات و، هەست دەکەین تاکە شت کە تێیدا هەقە ئەویش مردنە)) " ٨ " ئەوە نابێت هەندێ لە ووداوەکانی بە پێی زنجیرەیی لە ناو خودی هەر بیرهێنانەوەیەکی ئومێد لە یاد کرد بێت، وەلە خودی بیرهاتنەوەکانی ئومێد دوا بە دواي یەک نین، پچڕپچڕن ئەمەیش لای خوێنەر سەر ئێشە و ئازی لە بیرکردنەوەکانی دەخوڵقێت. ((ئەگەر کات لەم سەردەماندا جیاکاری لە ریتمی پەڵەدا دەکات، ئەو دەمە دابڕتە ئاریشەیەکی دەروونی مترسیدار بە مرۆڤ، دابووایە هەر کاری چیرۆکێک بەم هەستە کاتییە ئاڵایبێوە زەر کاریگەری دەربارەی هەبێت، لە بەر ئەوە ئەمە زەرجار دەبینین ئەمانی هاوچەرخ جێخت لە وێنای کۆمەڵایەتی و ووداوەکان ناکاتەوە بە بارتەقای ئەوەی بایەخ بە دەرخستنی گەنجینەکارییە دەروونییەکان دەدات، کە لە ناو خودی مرۆڤدا ڕوو دەدەن، لە دەرئەنجامی هەستی ئاڵایبێوە بە ریتمی کات)) " ٩ " باسمان لە مۆزیک و ئەدەب کرد لە بەرایی شرۆڤەی کاتدا، نها ئەو ریتمە دێتە ئاراوە، ناکرێ ئاوازێک بە ریتمی داگۆڕاو پاش و پێش بخرێت ئەو دەمە مۆشکی مرۆڤ دەئاگاسکی، هەبێتە زنجیرەی کاتیش لە گەماندا بە هەمان شێوەیە، جارێکی دیکەیش دووپاتی دەکەینەوە کە کاتی درێژ پێدەری خودی ووداوەکانی ناو گەمانەکە بە دوای یەکدا بێن و کات و سەرهاتی دی کە دەکارێ پەیوەست بێت بە گەمانەکەوە بە بیر بهێنرێتەوە لەرەدا پاش و پێش هێندێ کێشە ناخولقێنێت،
ئەوەی لە جوانی کاتدا دەریخستووە لەم گەماندا لایەنی باشی خستەڕوو، نووسەر ئەدا و تەکنیکی جوانی بنەما زانستییەکەی قۆناغی گەمانەکەی وەگەڕخستووە، ئەویش ئەوەیە هەستکردنی کۆمەڵایەتییەکان بە کاتەکە، ((بەر باسکردنی ئێستاتیکای پەیوەندی پێکهاتوو سەبارەت بە کات لە دەستنیشان کردنی کۆمەڵایەتییەکان لە نێو بونیادی گەنجینەکەدا و ئەوەی ئەم کاتە دەسەپێنێت لە گەنجینکاری ژیانی کۆمەڵایەتییەکانی گەنجینەوە)) " ١٠ " تەماشا چۆن تەماسێک خوڵقاوە کە بەتە تەونی جاجمەکە ئومێد نازانە چۆن لەو کاتە قورتار بێت، لەرەدا خوێنەر رادەکێشین بە لاپەڕە " ١٣٣ " ی گەمانەکە بزانە عەباس ئەلسوەتانی (چیاد) دوای ئەوەی کاتێک دادێنە ئومێد لە غاباتی کوران ببینێ، لەوە یەک دی دەبینن و سەرتا دادنیشن پاشان عەباس ئەلسوەتانی بەرامبەری ئادەوستە و دەمانچەکەی دەردێنە و بە ئومێد دەڵێ : ((ئومێد هەرچەندە من و تە برادەرین، بەڵام من بە کوشتنی تە ڕاسپێردراوم)) ئەمە کردە و قسەیەکی سانا نییە، هەبەتە نووسەر بە جوانی کاتەکەی هەناوەتەوە،

وڵە ئەوەی جێی سەرسوڕمانە نووسەر هەر دوا بە دوای ئەمە بە هیچ بەشایەکی کات لە نەوانیان یا تاسان بوونی هەر دووکیان یاخود تەنها تاسانی ئومێد نیشان بدات، کە ئومێد دەتەگە هیچ شۆژان و کاردانەوەیەکی پێوە دیار نییە، دەڵێ: ((بۆچی دەمکوژی و لە سەر چی و کە ئایسپاردووی؟)) لێرەدا هەست بە دوو لایەن دەکرێ لە کاتدا، یەکەم تایبەتە بە خودی ئەمانووسەوە کە دەیەوێ کاتێکە دوورودرێژ نەکاتەوە و کاتی دەرەوەی ئەمانکەیش لە بەرچاو دەگرێ کە سەردەم و باوی نووسینی کورتە، دووەمیان، کاتێکە لە کارکتەرکانی کورت دەکاتەوە بە ئەوەی مەبەستکەی بە زووبی بێت، لە کرێک " الحبكة " دا بە ڕوونتر لەمەر ئەم پرسە دەدوێین،
هەر دەربارەی کات لە کۆتایی هەر بەشێک یان پاژێک دا خوێنەر هەمیشە کە دەچێتە بەشێکی نوێ یان تازە هزری ئاڵۆز و تێکچژاوە و دڵی لە مشتیدایە نووسەر بەرەو لایەکی دیکە و کات و سەردەمێکی دی نەگوازێتەوە، چونکە لە بەرایيدا خوێنەری بەو جۆرە گەش کردووە یانی گەمەی بە کاتی دەرەوەی ئەمان کردووە و ئەمەیش شپرزەیی خوێقاندووە، بەتایبەت کە دەگاتە بەشی پێنجەم و بەرەو ژوور، لەرەوە خوێنەر دەیەوێت تەماسی لە تێک ڕووداوێکە بەردەوام بێت، لە هەمان کاتدا خوێنەر هەست دەکات کات و کارکتەر پێکەوە دووانەیەکی لێک دانەبڕاون ئەمە سەرکەوتنی بە نووسەر داناوە، نەمازە لە بەشی پێنج و شەشەوە ڕووداوکانی بە دوای یەکدا هێناوە و کاتە خوێنەر لە دەبێتەوە زەر سپاس و دەستخۆشی لە نووسەر دەکات لە ناوەڕاستی ئەمانکەوە کاتکانی بە زنجیرەیی هێناوەتەوە، جۆغار ئەوەی لای خوێنەر تەماسی کاتکتەری ون کردووە ئەو ماوەیەیە کە ئومێد چل ڕۆژ لە دایرەی ئەمن دەگیرێت هیچ سەر و سەراغێکی خاتوون ناخاتە ڕوو لێرەدا کاتی خاتوون لەو سەردەمەونە کە نەدەبووا پشتگوێ بخرێت، لە بەر ئەوەی خاتوون پاڕاوانکی دی و سەرکی ناو ئەمانکەیە، لە گرتنی ئەم چل ڕۆژە و لە گرتنی لەدوای خۆکوژی چیاد، دەبوایە زەر کار هەبوو بیخستایەتە ڕوو چونکە خوێنەر چاوی لە پاڕاوانی دووەم دەیەوێ بزانێت لای ئەو چ دەگوزەرێ کاتی چەن دەباتە سەر، ئەمەیش غیابی هەیە.
بەر لەوەی دەسیەی کات بپێچینەوە، لە سەر سێ لەو چوار کاتەی ئەمانکە هەڵوەستە دەکەین، لای ئەمە بەم جۆرەیە، یەکەم کاتی نووسینی ئەمانکەیە کە نادیارە و خوێنەر پەی پێ نابات، هەروەها کاتی چوونە سەربانی ئومێدیش بە هەمان شێوە نادیارە و ڕوون نییە، ئەوەی تایبەتە بە کاتی ڕووداوکانی ئەمانکە بەم جۆرە شتێکمان بە ڕوون دەبێتەوە، لە لاپەڕە (٨٥) نووسەر باس لەوە دەکات کە ئومێد لە دایک بووی ساڵی ١٩٥٦ و بە شێوەی ئەران ئەراق دەگیرێتەوە بە

سەربازو ئەوانەی بەرەکانی جەنگ دەکرێ و باس لە هەرشی سوپای ئێراق دەکات بۆ سەر شارۆچکەی قەسری شیرین، کە شارەکە دەگرێت، ئەم ووداوە لە مانگی نەی ساڵی ١٩٨٠ ڕووی داوە، جا لەرەدا پەیوستە ئەوە بخەینەڕوو کە لە دایک بووانی ١٩٥٦ ساڵی ١٩٧٨ یان سەرەتای ١٩٧٩ لە سوپا نەماون، پەشتریش بۆ هیچ کەسێ باس لە بوونی سەربازی ئومەد ناکات، دەبێ دەسپێکی ووداوەکانی ئەمانەکە بۆ کۆتایەکانی حەفتەکان بگەڕێتەوە، کەچی وانییە و وردبینی گەرەکە، هەر لە بارەی سەرەتای کاتی ئەمانەکە، ئەگەر بگوترێت لە لاپەڕە (٧٣) دا باسی ساڵی ١٩٧٧ دەکات، ئەوا ئەم کات و ووداوە لایەنێکی پەیوەستە بە کرێکی باسکەوە بۆیە دەکارە بخزێتە چواچێوەی کاتی دەسپێکی خودی ووداوەکانی ئەمانەکە. چونکە گەڕانەوەی سەرهاتی کاوە سەرسپی هاورێی ئومەدە، کە دەڵێ ((کاوە ئەو کاتەی ئەو زانیاریەی لە هاوڕێیەکی خۆی وەرگرت، دەنا نەیدەزانی دامەزراندن مەرکەزییە. ئەژێکیان لە گەڵ کاروانی هاوڕێی، چوون بۆ بۆغدا، داواکاری دامەزراندنیان پێشکەشکرد، ئەو ساڵە ساڵی ١٩٧٧ بوو، هەردووکیان دەرچووی ئامادەیی کشتوکاڵ بوون، ل ٧٣)). پەیوەست بوونی ئەم ووداوە بە ئەمانەکەوە لەوەدایە کە دەڵێ : ((لە ناو خزم و کەسوکاری کاوەدا یەک تاکە هاوڕێی هاتبوو، ئەویش ئومەد بوو، چونکە لە هاوسەرگیری ئومەد و خاتوونیشدا کاوە وەک تاکە هاوڕێی ئومەد لە گەڕیدا چوو بوو،ل ٨٠)) کەواتە ئومەد پێش ساڵی١٩٧٧ خاتوونی گواستەتەوە و ووداوەکان بە بەر لە ئەو کاتەمان دەباتەوە، کەتایەکەیشی نادیارە هێندە دەزانرێت کە ئومەد بە هەی لەبوردنی گشتییەوە مانگی نەی ١٩٨٨ ئازادکراوە، وەلە ئەمە ناکاتە کۆتایی ووداوەکانی ئەمانەکە بە بەچوونی ئەمە دێشە تا ناوەاستی نەوەتەکانی سەدەی ١ابردوو کاتی تەواوی ووداوەکانی ئەمانەکە بوو بێت.

ب – شوێن :

لە ئەمانی ڕیالیستی کە ووداوە ١استییەکان لە خۆ دەگرێت لە گەڵ ئەوەی ئەمانووس لە گەڵ بێشە لە ئەندێشەی خۆی ئاوێتەی دەکات گەرەکە شوێن بە تەواوی دەستنیشان بکات، شوێن پانتاییەکی بەرفراوانی لە ئەماندا قەرخکردووە و بە هیچ جۆرێک لەی جودا نابێتەوە بێشک و بنەمایەکی سەرەکی ئەمانە، نەبوونی شوێن لە ئەماندا هەم کرچ وکاڵی ووداوەکان نیشان دەدات هەمیش وەرگر “ خوێنەر “ چەمکی وێناکەی پێ ناگەیەنێت و خوێنەر ناتوانێت خۆی تێکەڵی رووداوەکان بکات، بە تایبەت لە ئەمانی ڕیالیستی و مەژووییدا زەر گرینگە پانتایی شوێن بە وردی دەستنیشان بکرێ بە ئەوەی وەرگر بچێتە خودی شوێنە کە لەتێک کاتدا، ئەوا دیمەنێکی

ناوازە دەنگەتە بەر دیدی خۆی، بە نموونە ئەگەر سەردەمی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو بەت ئەوا لە تەک تەوزیفکردنی شوێنەکە لە لایەن مامنووسەوە خوێنەر لە جل و بەرگی تاکی ئەو کاتەوە تا دەگاتە ترومبێل و پاس و ستایلی دوکان و موغازە و تەنانەت شەستە و شەقامەکیش لە بەر چاوی خۆیدا وێنا دەکات، ((نیشانکاری شوێن بە تەنها هاریکار نییە لە دروستکردنی فەزای مامنووس، گەرەکە مرۆڤ بەرەو شوێنەکە پاڵکێش بکرێت، لە تەکیدا هەستوکەوت بکات و، لە گۆڕیدا بژیت، لە گەشنیگایەکی دیاریکراوەوە بیناسێنێت، ڕاژەیەکی گشتی بە چوارچێوەی مامانەکە بگەیەنێت، بە جۆرێک خودی شوێنەکە بگوزەتەوە بە توخمێکی کاریگەر)) " ١١ " لە ئەگەر مامنووس بە وردەکارییەکانی کات و شوێندا بە جوانی گوزاری نەکرد ئەوا خوێنەر لە فەزایەکی نادیار دەبێت نازانێت هووداوەکانی لە چ شوێنێکە.

((ئومێد ئەو ڕۆژەی لە سەربان وەستا بوو، ئازارێکی بە ئامان خەریکبوو بە نەو سەرتاپای لەشیدا شەدەبووەوە، ل ٥)) نووسەر مامانەکەی بە ئومێدی پاڵەوان دەست پێ دەکات، واتا کەسایەتی و پاڵەوانی مامانەکە، پاشان ڕۆژ کات دێت، دواییش سەربان شوێن، کات و شوێن و پاڵەوان کرێکی پێویستە کرێکیش لە ئازارەکەوە سەرەتاتکەی لە گەڵ دەکات، نووسەر دەسپێکەکی زەرجوانی هەناوەتەوە سێ توخم کەمتر لە دەرێک بوونی هەیە، ئەمە لێرەدا مەبەستمانە ماهیەتی شوێن لە کتێبفرۆش باس بکەین، لێرەدا نووسەر تەنها باس لە سەربان دەکات ئیدی نازانرێت لە کوێیە و لە کام سەربانە، هەتا خوێنەر دەگاتە لاپەڕە (٦١) و نووسەر پەمان دەڵێ : ((ئەگەرچی لەم ماڵە نوێیەدا، کە ئەوی هاتۆتە ناوی تەنیا نەسرینی خوشکی و مەردەکەی لە دژیان، کە ناوی هاوڕێ بوو، ئەویش بوو بە سێیەمین ئەندامی ئەم ماڵە. ٦١)) خوێنەر لێرە بەی دەردەکەوێت کە سەربانی ماڵی خوشکی ئومێد و دوای ئەمە چەند جارێکە دیش باسی دەکاتەوە، ((وەڵە ئەو دوای ئەم هووداوە چیدی لە ماڵی نەسرینی خوشکی نەهاتەدەر ل ٦٤)) لەجێی دیکەیش باسی دەکات و ئەمە هەوە دەدەین باسی زەربیان بکەین، ((خۆی لە سەربانی ماڵی خوشکەکەی فڕێ دەدات، کە هەر بە ئەو مەبەستەش هاتۆتە سەربان. ل ١٨٠)) لە جێگەیەکی دیش دەڵێ : ((ئومێد بە ماوەیەکی کورت گەڕایەوە ناو باری خۆی، کە لە سەربانی ماڵی خوشکی بوو، ل ٢٠٤)) هەروەها دەڵێ : ((ئەو کەسایەتییەی کە لە سەربانی ماڵی خوشکی وەستاوە و لە جیابوونەوەی خاتوون و ..... ل ٢٠٦)) تادەگاتە ئەوەی کە پەمان بۆ ماوەیشتنی ئەو بە سەربان و خۆ فڕێدان و خۆکوشتنی بە هۆی ئەوە بووە ماڵی خوشکی لە ماڵ نەبوون، کە دەڵێ ((ماڵی خوشکی ئەو ڕۆژە کەسیان لە ماڵ نەبوون. ل ٢١٧)) ئەوەی خوێنەر لای مەبەستە لە جۆرە مامانەکی وادا نووسەر دەبە

نیشانکاری شوێن بە وردی بە خوێنەر بدات تەنانەت ئەگەر بیرۆکەی دەقاودەق شوێنەکە نەگوازێتەوە لە خیاڵی یان شوێنکی دیکەی دەستنیشان بکات، لە کام گۆڕەک بووە، دەکەوێتە کوێی هەولێرەوە، باخچە و قوتابخانە و مزگەوت و جگەلە چی نزیکی ئەو ماڵە هەیە، هەنگاو ئەم پۆیست بێت بۆ ئەوەی سیمایەکی کەسانەکە لای خوێنەر دروست بکەی، تاوەکوو خوێنەر بگەڕێتەوە بۆ بۆنی ئەو گۆڕەکە لەو هەژگارەدا و شوێکەی بهێنێتەوە بەرچاوی خۆی خوێنەر و هەمان تەواوکاری یەکدی بن، ئەوەتا هەر بۆ خۆی سابیر هەشید دەمانبات ناو کەسانکەوە کە هیچ لە بارەوە نازانین و شەو و فەرمی گۆڕەک و کەسانکەمان لا ونە، کە دەڵێ ((گەڵاوێژ سەربان، تەماشایکی کەسانی کرد، لەو کاتەدا جبار کشکێی بینی، کە عارەبانکەی پیشەی فرۆشتنی لە ماڵکەیاندا دەردەهێنا و دەیبرد بۆ بازاڕ، ئەو پیاوە ماڵیان بەرانبەر ماڵی نەسرینی خوشکی ئومێد بوو، کاری پیشەی فرۆشتنی دەکرد لە ناو بازار. ل ٢١٩)) هەر لە هەمان لاپەڕەدا دەڵێ ((لەو دەمەیەدا، کە جبار لە ماڵەوە هاتە دەرەوە و عەرەبانکەی ڕاگرتبوو، هێشتا نەیشتبوو کوێ و کچێک بەوەدا هاتن، پێدەچوو ئاشق و ماشق بن.ل ٢١٩)) جگە لە نەبوونی نیشانکاری شوێن، کە پۆیست بوو هەبێت، خاڵکی دیکەیش لەم دیمەنەدا دەبووایە بقەستایەتەوە بۆ ئەو حاڵەتی ئومێد، کە بە کرێکی باسکە سوودی دەبوو، ئەمە لە لایەنی کرێکی ڕەمانکە دەینە سەر ئەم باسەیش، ئەمە هەندەگرین بۆ ئەو کاتە.

لەم ڕەمانەدا نووسەر دەبووا لە سێ شوێن بە وردی باسی شوێنی ڕووداوەکانی بکردبا، یەکەمین ئەوە بوو باسمان کرد سەربانکە بوو، دووەمین شوێن بن دیواری دادگایە، لەم ڕوانگەوە دەڵێین، بە داخەوە زۆربەی نووسەرانی کورد کارەکانیان لە بەر تەسکی دیدگای ناوچەکەی خۆیەوە دەبینێت، هەمیشە خۆ لە هونەر و تاکتیکی بەر تەسکدا دەخزێنن، هەم دۆقەکەی هەم خودی خۆی بچووک دەکاتەوە، کە نووسەری کتێبفرۆش دێت و شوێنی کتێبفرۆشمان پێ دەڵێت وەک ئەوەی منکی خوێنەر لە هەولێریەکانکان بم، هەنگاو خودی نەوەی نوێ نەزانن دادگا لە کوێ بووە، کەچی لە لاپەڕە (٨٤) دا زۆر بە وردی باس لەو شوێنانەی بۆغدا دەکات وێنای شوێنکان بە خوێنەر دەکەشێت، دەبووا بە هەمان شێوە لە باسکردنی شوێنە گرینگەکانی ڕەمانکە بەم جۆرە بدوابا، بۆیە پۆیست بوو ڕەمانووس جێی دادگای نیشانم بدایە، کە منکی نەوەی نوێی هەولێری دادگای ئەو سەردەمە نازانم لەکوێ بووە، ئیدی کەسکی سلێمانی یان کەرکووک یاخود کوردستانی ڕۆژهەڵات، ئەگەر دوورتر بڕۆین کە ڕەمانکە وەرگێڕانی سەر زمانکی دی بە نموونە عارەبکی ئیراقی کە هاموشۆی هەولێر دەکا

چەن بزانێت دادگا لە کوێ بووە کاتی سەردەمی ڕووداوەکە، وەک وتمان دەبووا بگوترێت دادگا دەکەوێتە ڕۆژئاوای قەڵای هەولێرەوە هەر دە پانزە مەترێک لە قەڵاوە دوور بوو، ئەو کاتە تەنیا بە خوێندنەوەی دیزی دادگا لە ناوجەرگەی شار بووە، ئەمە جگە لەوەی چەنیێتی دانانی کتێبی کتێبفرۆشانی شار و ئاو ژینگە و دەوروبەرە چەن بووە، پاڵەوانی ڕووداوەکە زەربەی ژیانی لەوە بە سەربردووە نەدەکرا وا بە سەر پەی باس لە ئاو ڕووشە بکرابا، با پەکەوە ئەرنیست هەمینگوای لە ڕووداوەکانی " ماڵئاوا لە چەک " چەن بە وردی پێنجە لە سەر شوێن و دەوروبەر دادەنێت: ((لە دوادوای هاوینی ئەمسال، لە خانوویەکدا بووین دەیەوانییە سەر ڕووبار و دەشتاییەکە کە تا جیاکە درێژ دەبووە، گەمی ڕووبارەکە پە لە چاو و زیخ بوو وا دەردەکەوتن لە بن تیشکی خۆرەکە، کە سپی و هیشکن، ئاوەکە ڕوون بە تیژی پێچی دەکردەوە، لە کەناڕەکاندا شین باو دەردەکەوت، تیپە سەربازییەکان بە تەنیشت ماڕەکەوە بۆرەوژوور سەردەکەوتن، بە ڕێکردنەکەیان کاریگەری تەپوتۆز بە سەر گیا دارەکانەوە نیشتبوو، لەو ساڕەدا گیاکان بۆر لە کاتی خۆی هەڵدەوەرین، ئەمەیش بە درێژایی کاتەکە سێیری تیپە سەربازییەکانمان دەکرد کە ڕەیان دەبری، تەپوتۆزیش بۆرز دەبووە، گیای دارەکانیش بە شنەکە پەرش دەبوون و دەکەوتنەخوارەوە، سەربازەکان لە ڕەیشتنی خۆیان کەمیان نەدەدا، زۆری پە نەچوو ڕەگاکە ڕەنگی سپی لە هەموو شتە چەڕ بوو تەنها گیای دارەکان نەبێت .....

دەشتاییەکە بە بەروبووم دەوڵەمەند بوو، باخچەی زۆری تێدا بوو، میوەی تێدا بوو، و لە پشتییەوە چیایەکی تاریک و ڕووتەن بوو، شەڕەکە لە وێدا ڕووی دەدا، و دەمانتوانی لە کاتی شەودا بە ئاچەی تیشکی ئاگری تەپەکان ببینین، کە وادەردەکەوت لە نوتەکی تاریکیدا بێت وەک ئاوەی ڕوونی هاوین بێت، بەڵام ئەواران سارد بوو، هەستەکانمان خەجاڵەتیان نەدەکردین کە گۆڕەوکێیەک هەڵبکات...)) "

" [illegible] . [illegible] ". ئەو شوێنی ڕووداوانی ڕۆمانەکانی بە هەمان ئاو وردەکارییەوە وەسف دەکرد کە بە دوایەکدا هاتنی کاتی ئاو ڕووداوانە وای کردووە زۆر لەو شوێنانەی کە تەم جێنز لە سەر ڕۆگەیدا بە لەندەن پیایدا ڕێت دەبە بە ناو دەست نیشان کراون و دەتوانرێ بە وردی شوێنی جوگرافیایی ئاوانی تریش بە بەکارهێنانی

بەگی جیاجیای دیکە بزانرێ)) " ١٢ " ئەم هەنگاونانە وامان لێ دەکات ئەو جۆرە مامانە بە زیندوویی بمێنێتەوە و کاریگەری خۆی بە سەر خوێنەرەوە جێ دەهێڵێت لە هەر کات و سەردەمێک بێت . گرینگی شوێن لە مانەوا و دەکات رایەڵەی پەیوەندی نێوان نووسەر و خوێنەر لە ڕووی دەقەوە بەهێزتر بکات، مەرج نییە بە وردی کارەستەکانی دەوروبەر شیبکرێتەوە، بە نمونە هەندێ جار نووسەر وا لە خوێنەر دەکات لە دانیشتنی ژوورێکدا گوێ قوڵاغی چرکەچرکی کاتژمێرەکە بێت، یان بەنی ئەو یاپراغە وا بێنێ بەسەر خوێنەردا کە بە خۆی هەست دەکات لە سەر بەرد شەکدایي، نووسەر چ ئەستاتیکایەکی شوێنی لە دەقدا خوڵقاندووە، مەرج نییە ئەم کێش و ڕەوشە تەنها لە شوێنە داخراوەکاندا ڕوو بدەن دەکرێ بگوازرێتەوە بە سروشت کە دەکاری لە شوێنی کتێبفرۆشتنەکە نووسەر وای لە خوێنەر بکردبا کە چ مقامقەیەکی ڕەشنبیری لەوە وەک کانیاوەک هەڵدەقوڵێت، ((هەموو دەقێک هەمای شوێنیی خۆی هەیە، کە دەبێتە نیشاندگیری نێوان داهێنەر و خوێنەر، ئەم ئاماژە و هەمایانە بە زانیاری وردتر دەست پێدەکات، پاشان لە ناو دەقەکەدا بە هەی ئەم زانیاریانە بە هەما دەگەڕێت، هەرکاتێکیش ڕووداوەکان پەیوەست بوو بەم هەمای شوێنانەوە، بەهرەکان زیاد دەکەن هەرجارە لەدەقدا باسکرایەوە، لقیشی لە دەبێتەوە، – لە ناو دەقەکەدا – هەمای لقی. لە کەی گشتیدا کەدی شوێن پێکدێنێت، بە جۆرێکی زیاتر هاوبەش دەبێت لە بەرهەمهێنانی دەلالەتدا، ئەگەر چواچێوەیەکی وێنەیی فەراهەم بوو، ئەو کات هەماکان تیایدا واتابەدستەوە دەدەن، بەواتا کارەستەی شیکارین بەکاردەهێنرێن.)) " ١٣ " کەواتە شوێن خاڵی گرینگ و وەچەرخانی ئارەزنییە لە مامان .

٣ – کرێک (الحبكة) …

ئەمە بە کرێکی ڕووداوەکانی ناو مامانکەی ناوی دەبەین، دەکرێ بگوترێ زەربەی کاری مامان، جا بەهەی ئەوەی سەرلەبەر لایەنەکانی دیکەی بنەمای مامان دەگرێتەوە، ناچێین سەرلەبەر، یان باشتر وایە ئەگەر بکارێ بڵێین هەموو ئەو ئاریشە و پرس و ئاڵەزیانەی لە ناو مامان هەن و دواتریش بەرەو دەریچەیەک ڕەو دەگرێت، چونکە لە هەمانکاتدا بە مامان گرێیشی پێ دەگوترێت، هەندەی بە لای ئەمەوە گرینگ بزانین مەبەست و چەمک چییە هەندە ناو و دەستەواژەکەی جێی سەرئێشەی ئەمە نییە، کەواتە بابزانین مەبەست لە کرێک یان گرێ (الحبكة) یاخود (العقدة) چییە لە ماندا، ((کەسانی چاودێر بەم پرسە دووپاتی دەکەنەوە، کە کرێک دەستەواژەیەکی ئەدەبییە مەبەست لێی کۆمەڵە ڕووداوی دوابەدوای یەک و زنجیرەدار

کەچیرەکەکی لە پەکدەت، لە گەڵ جەختکردنەوە لە سەر پەیوەست بوونی رووداوەکان بە یەکدیەوە، ئەوەیش لە پەناو هاوربوونی کاریگەری سەزداری یان هونەری لای خوێنەر یان پەیگیر)) " ١٤ " بەر لە هەچوونە ژانرەکەمانەوە وەک کرێک، با خوێنەر لەردا دیقەتی ئەوەیش بدات کە لەریشدا داوای زنجیرەیی و بە دوای یەکی هوودداوەکان دووپات دەکرەتەوە، لەردا ئەوە دەردەکەوەت کە تەواوی هوودداوەکانی هەمانەکە و گرفتەکانی دەنە هەبەت مەبەستمان گرفتی هەمان نووسین نیە وەلە ئەو گرفتانەی دەنە ناو هوودداوەکانی ناو هەمانەکەوە، هەر لە سەرهەدانیانەوە تا دەگاتە زەقکردنەوەیان و قووە کردنی ئاریشەکان و پاشان دەزینەوەی چارەسەر و عەیانکردنی دوا هەنگاوەکانی هەمانەکە و یەکلایی کردنەوەی، ((کرێک بونیادەکی بەزواوە نەک جەگیر، لە ناوخەی خەیدا نهەنی ئەو هەیەی بە کەسایەتییەکان و تەوانینەکان دەدرەت، دەپارەزەت. هەروەها لە نەو دەقەکەیدا هەی چیرەکیی دەچەنەت کە بە پەی هەمانەکە دەجوەتەوە و، فەرمەکیەش بە پەی گەانەوەکە گەشە دەکات و، خەسەتی دەموودوکانیش دەخزەتە ناو چیرەکەکەوە، سەرباری هەموو ئەوانەی پەیوەستە بە ئاستی دەنگی کەسایەتییەکان و دامایینی زمانەوانی پشت پە بەستوو، بە واتا بە خەی پرسیار لە ئامەز دەگرەت هەمانەکە ئەگەری فرە وەهامیشی دەبەت)) " ١٥ " ئەستە بەرچاو هوونیەکمان لە بارەی کرەکی هەمان و کەشە و گرفتەکانی و چارەسەر و خودی ژانری هەمان بە ئاگا بووین .

لە سەرەتاوە بە کورتی لە بارەی ژانری هەمانەکە دواین، هەبە بە سەرپەی و گوزەرکردنەکی خەرا مافی خەی پە نادات و ئەگەرچی لەرە بە دووروودرەژیش باسی بکەین هەشتان ناتوانین مافی خەی بە کەموکوەی بە فەراهەم بکەین، چونکە هەموو دەقەک هەم خوێندنەوەی جیاوازی بە دەکرەت هەمیش لە هووی هەخنەییەوە بگومان لایەنی دیکەی فەرامەش دەکرەت، هەر بە نموونە کە لە رووی زمانەوانییەوە بە تەواوی شەنەبووینە نەو وردەکارییەکانی زمانەوانی لە ناو هەمان بە گشتی و لەریش بە تایبەتی.

نووسەر بەر لەوەی شەوە و خەسەتی پاەوانی هەمانەکەیمان لەسەردەمی هوودداوەکان پە بناسەنە، دەگەەتەوە بە منداڵی پاەوانەکە وەک ئەوەی پەمان بەە ئەمە رووداوەکانی دیفاکتۆی سەردەمکی نەو نیشتیمانەکە و شارەکەی منە، هەر لە نەو بیرکردنەوەکانیدا ئومەد گەرەکەتی وەک منالی پە بە گەرووی هاوار بکا، ((ئاخر بۆ؟! ... خاتوون بە ؟! ل ٦)) لەرەوە ستایلی پاەوانەکەیمان پە دەناسەنەت، دوای کەمەک وەسف هەنانەوەی پاەوانەکە، نووسەر هەر خەی هەست بە تەریک بوونی مرۆف دەکات،

ناکرێ پاشەوانەکەی لە تەک خۆیکی نەدوێ و قسەی نەکات، ئەدی چۆن دەبێتە پاشەوان دەڵێ : ((مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتییە، بۆیە تا لە دەستی تەنیایی هەڵبێت، لە هەوڵی ئەوەدایە هاوڕێک بۆ خۆی پەیدا بکات، زۆر جاران بووکێکی دەکاتە برادەر و هاودەمی خۆی، تەنانەت گلۆ و گازاندەشی لە کن دەکات، ل ٨)) نووسەر بەم جۆرە دەریچەیەک دەداتەوە و لە تەنیایی دەردەکات بۆرەو نەسو ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە پەلکێشی دەکات ئاگرچی دیاریکراو و کەم، زۆر بەجوانی نووسەر دێت کەسایەتی پاشەوانمان لە ڕووی فسیۆلۆژییەوە دەخاتە بەر دید کە زێتر وێنای پاشەوان لە بەرچاوکانماندا بوونی خۆی بسەلمێنێت،((وا تێبگەن ئەستەش هەر ئەو زارەکە لاواز و بنەس و دوورپەرێزیە، کە پێشتر مەزەندیان کردبوو، نەیاندەزانی ئەو مرۆڤکی بەخشندە و لە خۆبووردووی لە ناخدایە، نەک کەسکی لاواز و بنەس ، ل ٦)) دوا بە دوای ئەویش هەر لە بارەی پاشەوانی ڕەمانکەیەوە دەڵێ : ((پتر بە لای شەرم و فەدی و ئارامیدا بوو، جارجارە تەکەڵی یاریکانیان دەبوو، لە وەک ئەوەی خودا بە ئەو گەمانەی چە نەکردبێت، هەردەم دەبووە جێی گلۆ و گازندەی ئەوانی دی، ل ٧)) لەرەوە نووسەر وێنەیەکی جوانی پاشەوانمان دەخاتە بەرچاو کە خودی ڕەمانیش ئەوەی گەرەکە، بە وشکانی وێنەی مرۆڤکی کەشا، کەواتە لە ڕەماندا بە زۆر لایەنی ئەم کارە پەویستە.

لەرەدا خوێنەر یەکسەر هزری بۆلای نەبوونی پەند و وتەی نەستەق کە لە هزری خودی نووسەرەوە هەبقوڵێت، نەمازە ئەوانەی دووەمجار ئەم ڕەمانە دەخوێننەوە، ((زۆرجار ڕەمانکانی ئەدەبی باڵا پرسیاری فەلسەفی و ژانری مرۆیی گەورە لە خۆ دەگرێت، شرۆڤەیەکی ئەزموونی مرۆیی دەخاتەوو وەک لەوەی تەنها چیرۆکێک بێت" وا دیقەتی ئەم کارانە دەدرێت کە دەکارانەیە و بۆهای هونەری باڵای هەیە، زۆرجاران خۆاتی ناودار بە دەست دەنێت وەک بۆلیترز و بۆکر، هەروەها زۆرجار وەک کاری سەربۆخۆ دەردەکەوێت،(نەک بۆشک بێت لە زنجیرەکە) و ناخزێتە نێو پۆلینی دیاریکراو وەک ئەندێشە و زانستی و ڕەمانسی)) " ١٦ " ئەم ڕەمانە تا ئەندازەیەک ئەم لایەنەی پشتگوێ خستووە، ئەمە لە گەڵ ڕووداوەکانی و چیرۆکەکانی ناو ڕەمانەکە پەویستیمان بە زۆر شتە بە بونیادنانی پاشخانکی ئەپسەمۆژی و دەوەمەندکردنی ئاوەزی ناوەوە.

هەر لەم ڕوانگەوە، پەویستە ڕەمانووس هەمیشە و لە هەموو ڕەمانکانیدا ئەوە لە بەر چاوی بگرێت و پێویشی بکات، کە زەربەی هەرە زۆری ڕەماننووسە دیار و بەرچاوکان پیادەیان کردووە، ئەویش لایەنی پەند و قسەی نەستەق یان بیر و فەلسەفە، کە کرۆکی

ەمان لە گەانەوەی ئاسایی سەرهات و ەوداوەکان دەگوازتەوە بە ەمانەکی فرە مەعریفی و فرە ەەهەندی خوەندنەوە بە خودی ەمانەکان، کاتەک وەک خوەنداری ژمارە یەک دیقەت بدرەین، ئەگەر ئەو ئاستەمان پە ەەوا ببینرەت، کە ەەمانەک دەخوەنینەوە هەمیشە شەیدا و وەە و لە سەراغی ئەم لایەنەین، دەگەەیەن بە دووی ئەو ەستە و چەند ەستانەی ەەمانووس هەزی خەی تەدا بەکارهەناوە، ئەو پرسیارەیش زەرجار لە هزرماندا گەنگە دەخوات، ئاخە ەەمان تەنها گەەانەوەی ەوداو و سەرهاتەکانە..؟ جا چ رووداوگەلی ەاستی بن یان سەرهاتی خەیاە ئامەزی، یانیش گواستنەوەی پەیامی بیر و فەلسەفە و ئەبستەمەلەژی قووەن، کە دەبنە هەکار بە دوەەمەندی پاشخانی مەعریفی..؟ ەەمان پەویستە لە ەەژگاری ئەەەمان ئەم لایەنە فەرامەش نەکات، چونکە لە سەردەمی ئەەەی تەکنەلەژیادا بەر دەستی ئەو جیهانە پان و بەرینەی سەشیال میدیا تاکی تەەە کردووە خوەق بداتە خوەندنەوەی درەژ، ئەوەی ئەم تەەەییەی ەەواندەتەوە خودی ەەمانە خوەنداری باشیشی هەیە، ئەوەیش بە هەی ئەوەی دەە دوای دەر و لاپەەە دوای لاپەەە خوەنەر پەیوەست دەکات بە خەیەوە و پەلکەشی دەکات بە نەو قوناییی باسوخواس و ەوداوەکان لەم ەەگایەوە رەماننووس جگە لەوەی گوتمان بیر و فەلسەفە و قسەی نەستەق و پەندی پە وانە بە خوەنەر بگەیەنەت، لەرەوە خزمەت بە پاشخانی ئەبستەلەژی تاک و کەەە دەگەیەنەت، بە پەچەوانەیشەوە هەروەک ئەو چیرەکە کەنانە دەبەت کە داپیرە و باپیرانمان لە گوە ئاگردانی زمستانان بەیان دەگەەاینەوە….

کاتەک ەەماننووس" چوک پالانیک "* دەت و لە ەەمانی " یاداشتەکان " پەمان دەەە " ئامانج ئەوە نییە تا هەتایە بژی، بەەکوو ئەوەیە شتەک لە دوای خەت جەبهەەیت تاهەتایە بژی" (۱۷) دەشە ئەم وتە لە زەر شوەنی دیکە وترا بەت، یان لە وتاردا نووسرابەت وەلە وەک ئەوە نییە لە ەەمانکدا هەبەت ەەنگە لەرەوە باشتر پەیام و مەبەستی خەی گەیاند بەت، بە کورتی و کوردییەکەی دەمانەوە بژین ەەماننووسین تەنها گەەانەوە نییە، ((لەم ەوانگەیەوە، ەەمان تەنها گەەانەوەی سەرهات و ەوداوە راستی و خەیاییەکان نییە، بەەکوو لە کرەکدا هەوەەکە بە گەیاندنی چەمکی پەیوەندی مرەق بە جیهانەوە لە ەەگای داشتنەوەی پرسیارە گەورەکانی بوون، ئەوەیش بە یارمەتی نەوان هەردوو پرسەی ەەمان ، فەلسەفی و دەربەینی ەەهەندی فیکری قووەی مرەقایەتی و ژیانەکەی، ەەمان زمانی فەلسەفە بە ژیان دەبەخشە، لە میانی کەسایەتی پەگەیشتوو لە ژیاندا، ەوداوەکان بە ململانە بیرەکەییەکانەوە ئاراستەی ژیان و کەمەگا دەکرەت)) (۱۸) هەر لەرەدا دەمانەوەت بژین کە جان پەل سارتەر و ئەلبیر کامە پەنایان

بە ھەمانووسین بردن بە بەراوبوونەوەی بیری فەلسەفی و بونیادگەرایی، ھەروەھا نیتشەیش لە ھەمانی "زەردەشت ئاوھای گوت" ھەمان ھێچکەی گرتە بەر... ئەوەی تایبەت بێت بەم ھەمانە لەم بارەیەوە جێی دەھەم بە برایەکی دیکە دیدگای بخاتە ڕوو..

با بینەوە سەر " کتێبفرۆش " خودی ھەمان پانتایی بەرفرەی ھەیە نووسەر لە ھەماندا ئازادترە وەک لە ژانرەکانی دی ئەدەب، دەتوانێ بە ئارەزوو و مەیلی خۆی جگە لە تەھەکەشکردنی لایەنەکانی دیکەی ئەدەب و ھونەر داھێنانی جەریشی تێدا بخوڵقێنێت، ((ئەوەی دوایییان ئومێدی بە لای شیعردا کێلکردەوە، دەفتەرێکی پڕ شیعر کردبوو، خۆی لە بووبوونە گەورەترین شاعیر، ڤێجا کە پتر چوونە نێو دونیای خوێندنەوە و شارەزاییەکی سەرتایی لە ھەوتی شیعری کوردی و شیعری جیھانی پەیدا کرد، ئیدی دەفتەرە شڕەی سەرنگووم کرد و ھەر باسیشی نەکردەوە. ل ١٠)) نووسەر بە ھزرماندا دەھێنتەوە کە ئومێد لە ھێگای شیعر کەوتە نێو دونیای نووسین و خوێندنەوە ھەر ئومێیش بووە ھۆی ئەوەی ببێتە کتێبفرۆش، لە ئەوەی غیابی ھەیە دەبووا نووسەر یەک دوو دەقی لە شیعرەکانی بخستبا بەر دید جا مەرج نییە لە خودی شیعری پاڕەوانی واقیعی ھەمانەکە بوایە دەکرا خودی نووسەر بە خۆی چێند کەپلە شیعرێکیشی بخستایەتەوە، نەمازە نووسین و شیعر نەک ھەر پیشەی بووە بگرە کرێکی ژانری ھەم ژیان ھەم ھەمانەکەیە بۆیە نادەکرا لە بیر بکرێت، یان ھێنگە نووسەر مەبەستی بوو بێت لە خە پاراستن لەم ڕووەوە، کە بە ھای ئەمە دەبووا یەک دوو بەشی تایبەت کردبا بە دەمودوو و مشتومە و باسوخواسی نووسین و ئەدەب و فیکر لە گەڵ چیادی پیاوی دەزگای ئەمن.

نووسەر لە مەڕ نازناوی ھەشپەش ھەوەستایەک دەکات و بە خوێندەری شرۆڤە دەکات، ((تە بەڵێی ئەو ھەشپەشییەی، بە ئەوەی ئاماژەیەکی ئاشکرای پەوە دیار بێت، چارەنووسی ئەو نەبووبێت یاخە لە چارەی نووسرا بێت ؟! ئاخر ئەو، بەر لە ژنھێنانیش ھەر ھەشپەش بوو، ل١١)) بە وردی حاڵیمان دەکات کە ھەشپەشییەکەی ھاوتەریبە لە گەڵ سەرھاتەکانی ھەمانەکەی، بۆیە ھەوەستەی لە سەر کردووە، لەم کاتەیشدا کە لە سەربان وەستاوە و گەرەکەتی خۆی بکوژێت ھەر گەڵانەوەیە بە ھەشپەشی، بریا نووسەر زەر لایەنی گرینگی وەک ئەم ھەشپەشییە و خستنە ڕووی کەسایەتی پاڕەوانەکە بە خوێنەر شیتاڵ شیتاڵ دەکردەوە.

ئەوەی لای خوێنەر دەبێتە جێی پرسیار ئەوەیە کە سابیر ھەشید لەم ھەماندا باس لە ژنھێنان و ئاھەنگی گواستنەوەی خاتوون ناکات، کە کرێکی باسەکەی ئەم ڕووداوانەیە، ھەر لە سەربان بوونی نھایشی پەیوەستە بەوەی خاتوونی لە دەست چووە، کەچی نووسەر دێت و

پانتاییەکی زۆر دەداتە ژنەنان و داواکردنی ژن بۆ برادەرەکانی پاشەوانی ئەمانەکەی " کاوە و سیامەند " بۆ ئەوەی ئەمە زیادەیە و دەبووا ئاهەنگی ئومێدی باس بکردبا. تەنها هەندێ لە دەنمەوە ئەو دوای بۆ خوێنەر جێدەهێڵین لە ئەمانەکەدا پەیگیری بکات ((ئەوان بۆ مام و خاکانی کاوەیان گوت ئەمجارە دایک و باوکی دژی ئەو هاوسەرگیرییە نەبوون، چونکە حەزیان دەکرد کوڕەکەیان بۆ دەی خۆی کێی پێ باش بێت ئەو هاوسەری بێت و نەیاندەویست ببنە بەربەست لە بەردەم بەختەوەری کوڕەکەیان، حاجی کاکەی مامی گەورەی لەم هاوسەرگیرییەدا ئەگربوو، چونکە ئەو حەزی دەکرد کاوە بکاتە زاوای خۆی، و بەهەنتەوە هەولەر. ل ۷۸)) هەبێتە نووسەر بە سیامەندیش زیاد لە پێویستی خستێتە ووە، دەکارە بە خودی خۆیشی نووسەر دیدی جیاوازی لەم بارەیەوە هەبێت.
نووسەر ئەو دەمانەی کارەکی ناوازە ئەنجام دەدات گەرەکە زۆر بە وردی بچێتە نێو کرەکی باساکەی هیچ کون و کەلەبەرەکی بە نەهێشتەوە، لەرەدا پاشەوانی ئەمان کەشمەکەشی جگە لە تەک خاتوون کە باسمان لێوە کرد لایەنکی دیکەیش هەیە کە بێتە خەرجی جێستەی ئومێد ئەویش دەسکەات و دەزگا داپەسەنەرەکانی ئەژەمی بەعس بوو، با بزانین چی دەڵێ :
((ئەو دەمە ساڵانی دوای نسکۆی شەشی کورد بوو، ئەوێی دەهاتوە لە شاخ و چەکی پێشمەرگایەتی دادەنا، یان وازی لە پێشمەرگایەتی دەهێنا بۆ تایبەتی ئەوانەی بۆ خزانەوە دەهاتنەوە، دەیانناردن بۆ شارەکانی خواروی ئێراق، لە وێش پیاو و گەنجیان لە فەرمانگەکانی میری دادەمەزراند، ئەمەشیان بۆ گەیینی دیمەگرافیای شارەکانی کوردستان بوو، کە کوردی دەبردنە خواروو و عارەبانیشیان دەهێنایە کوردستان، بۆ تایبەتی لە شارەکانی کەرکووک و خانەقین و مەندەلی و گەرمیان و دەوروبەری موسڵ تاکوو خەڵکی ئەمە تەکەڵە بەداب و نەریت و زمانی ئەوان بێت و وردە وردە هەستی نەتەوەیی کورد خامۆش بکەن، ل ۷۲ / ۷۳)) نووسەر پێویستە هەمیشە هزری بەلای ئەوەدا بچێت کە هێڕک دادەت دەقەکەی بە زمانکی دیکە دەگوازرێتەوە، لەرەدا هەست بە دوو یان سێ پرس دەکرێت لەم نووسینەدا، لە لایەک باس لە دامەزراندنە، کە ئەو خودی ژانرەکەیە لەم کاتەدا، خاڵی دووەم لایەنی شەشی کورد و لایەنکی دیش گەیینی دیمەگرافیا، لە گەیینی دیمەگرافیایش هەولەر لە باسکەدا نیبە بە بارتەقای ئەوەی باس لە شارەکانی دەرەوەی ((ناوچەی ئەتەنەمی ئەو سەردەمە دەکا)) دەماناوێت زێتر ئەم لایەنە شرۆڤە بکەین ، بە تایبەت لە ناو هێماندا: ((لە جیهانی هێماندا، کرەک " الحبکة " بەبەی پشتە کە جوڵەی ژیان بە دەقی ئەدەبی دەبەخشێت، هەبوونی بیرەکە و کارەکتەری

ناوازە بەس نین بۆ بەدەستهێنانی سەرکەوتن، چونکە پرسەی رکەخستنی هێوداوەکان لە چوارچێوەی دراماتیکەکی پێویست بە یەکەوە گووە بۆ کاریگەری و سترسی دەدات، هەر یەک لە هێوداوەکان بە پارچەیەکی هونەری دەگوازنتەوە کەشمەکەش و ململانێی ناوخۆیی و دژەکی تهەکەش دەبەت، پاڵنەر و سزەکان بۆ جۆرێک ئاوەزان دەبن بۆ جۆرێک کە خوێنەر لە تەک کەسایەتییەکاندا دژیت گشتکی پێ لە سپەایز و گەانکاری دەبەت، کە خولیاکانی هەر لە یەکەمین ساتەوختەوە هوراژاندووە تا دوا دێری ەمانەکە، دەشە کرێک " الحبكة " هاوشێوەی هەنینەوە هژمار بکرێ کە هەموو توخمەکانی کارەکە یەکانگیر دەکات)) " ١٩ " لێرەدا بۆ وردی ئەوەمان بۆ دەردەکەوە کە گرینگە کاری خەمان لا بچووک نەبەت، مادام نتەوین و خاوەنی هەموو بنەما سەرەکی و پێکهاتەکانی بین، زەر زەر پێویستیشە هەوە بدەین کاری ناوازەی خەمان بچووک نەکەینەوە، دەبوایە نووسەر بۆ وردی ئەوەی شی بکردایتەوە کە کورد سنووریکی تایبەت بۆ خۆی هەیە و ئەم کەشەی نەو کورد و دەسەاتداران لە ئێراق کەشیەکی بەردەوامە (مزمن) ە، باشتر زتر ەوونکردنەوەی هەم لە بارەی نسکەی شەش و هەم دامزراندن و هەمیش گەینی دیمگرافیا بدایە، پەمان وایە هەندە لە نیو لاپەیەکدا بۆ خوێندنەری بیانی کەم، هەر لە بارەی ئەوەی سەرەوە پرسە کەشیەکەی نەوان کورد و دەسەاتداران: ((ئەو دەمەی مەری دەسبەردان و بەخشینی سەربازی لە دەفتەری ەاژەی سەربازی درا، وایزانی تازە هاتتە سەر دنیایە، خوا هەموو ئەم دنیایەی بەو بەخشیوە، چونکە ئیدی لەم جلکە نگریسی سەربازی رزگاری دەبەت و هەموو کاتک لای خاتوون دەبەت و بە ماە و کتبەکانی شاد دەبتەوە، جارکی دیکە بە منەت دەگەتەوە سەر شستەی بن دیواری دادگە و دەبتەوە کتبفرشکەی جاران، ل ٨٨)) لێرە بە تنها دۆرک نووسەر دیتوانی ئەم خشیەی ئومێد بە هەی قورتار بوونی لە راژەی سەربازی دەربەت، جگە لەوەیش گرنگە (دیمگرافي و نسکەی شەش و دامزراندنی) لە تەک ئەم لایەنە پکەوە گرەدراون ئەویش ئەوەیە کە کورد هەستی بە نامە بوون لە سەر خاکی خۆی کردووە، لە رووی هەموو مافکەوە.

هاوشانی پاەوانی ەمانکە خاتوون کارکتەری دووەمی کتبفرشە کچی لە چل رۆژ زیندانیکردنی ئومێد، خاتوون لە بەرچاوان و باسکردن ون دەبەت، دوو پاەوانی سەرەکی یان پاەوانە سەرەکییەکانی ەمان هەمیشە کاریگەری راستوخۆیان لە گشەندن و پشکەوتنی کرەکی ەماندا هەیە بە جۆرێک گرنگیان : ((کەسایەتی سەرەکی چەقی رەمانکەن، بزوێنەری سەرەکی ەوداو و ژانرە سەرەکییەکانن، زەرجاران کە ئەم کەسایەتییانە لە میانەی

ماندکەدا پشدکەون ، قووڵاییەکی دڕوونی و سۆز بۆ چیرۆکەکە دەبەخشن)) " ٢٠ " بۆیە پێویستە کەسایەتییە سەرەکییەکان لە بەر دیدی خوێنەر وون نەکرێن چونکە خوێنەر هەوادارێ بزانێت ئاوی دی لە نەبوونی پاڵەوان کاتەکانی چۆن دەگوزەرێنێت، نامازە لێرەدا خاتوون لە پاڵەوان هەگبەاوەتوە و لە سەرەتای ڕۆمانەکیشەوە پاڵەوان لە سەربانی خۆی فڕێ بداتە خوارەوە، بۆ هەی ئاوی خاتوون شووی بۆ کەسێکی دی کرد، لە ڕۆژگای پەیوەندی سۆزداریەوە، بەش بەحاڵی خۆمان حەزمان دەکرد بزانین خاتوون چی دەکات کاتێ ئومێد لە زیندانداید.
هەموو هێز و کاریگەری و توانای ڕۆمانەکە لەوەدایە کە نووسەر دەڵێ : ((ئەو دەمەی کە چیاد هاتە بەردەم ئومێد و لە غاباتی کوران یەکدیان بینی، دوای گفتووگۆ و یەکدی بینینێکی کورت، دەمانچەکەی بەر پشتی دەرهێنا و بە دەستێکی لەرزەک و دڵەکی وەران و دڕوونێکی ناڕەحەتەوە، کە دەی لە جاران خراتر لێی دەدا، بە زمانێکی پڕ پچڕ و شپرزەوە، کەسایەتی خۆی و ناوی ڕاستەقینە و ئامانجی کوشتنەکەی و پلە و شوێنی کارەکەی خۆی بە ئومێد گوت، ڤجا پێی ڕاگەیاند کە بە کوشتنی ئەو ڕایانسپاردووە، ئێستەکەش کەتایی پلانەکەیە . ل ١٤١)) لێرەدا خوێنەر هەست دەکات بە تەواوی ئاوەزانی ووداوەکە بووە و جۆرێک لە ترس یان بڕین دڵکوتە و پڵەپڵی دیگرێت تا بزانێ بۆ کوێ دەگات: ((کۆرێک " الحبكة " چی بە دەقی گەڵانەوە دەبەخشێت ؟، وەڵامەکەی خۆی لە سروشتی بونیادی هونەری دەبینێتەوە کە چۆنێکی تایبەت بە چیرۆک و ڕۆمان دەگەیەنێت، بەڵام سەرکەوتن یاخود شکست، چونکە گرینگی ژانرەکە و ووداوگۆرکان لە چیرۆک یان ڕۆمان، دەشێ گرینگی خۆی لە دەست بدات ئەگەر کرۆکەکە لاواز یان نەبوو بوو، بە واتا چۆن و سوودەکانی پێکەوە لە دەست دەدات)) " ٢١ " . ئەم ڕۆمانەی سابیر ڕەشید لێرەدا سەرکەوتنی خۆیمان نیشان دەدات، کاتێک خوێنەر وەک حاڵەتێکی ئومێدی بە سەر دێت و لە سەراغی دەرئەنجامە بە کوێ دەگات، بونیادی هونەری و گرینگی ووداو و ژانرەکە هەست پێ دەکەین، دەکارێ بڕین کرۆک لای نووسەر بە هەڵە و خوێنەر سەرگەردانی دەرئەنجام دەکات.
ڕائید سەلمان کەسایەتییەکی لاوکییە لە ڕۆمانەکەدا، وەڵێ وەک ئەفسەرێکی دەندە نیشان دەدرێ یان یەکێک بووبێت لە ئەفسەرە ناسراو و دیارەکانی ئەو سەردەمەی ڕۆژیم لە هەولێر ((هەر کە یەکەمین جار بە چاوبەستراییەوە بردیانە بەردەم ڕائید سەلمان، دوو ڕۆژ بوو شل و کوتیان کردبوو، بە نیوە مردوویی فڕێیاندایە بەردەم ئەو، ل ١٦٥)) خوێنەر لێرە پێویستی بە ناسینێکی کورتی ئەم ڕائیدەیە .
ئاوێنەداری و ئیشق زەمانێی جوانی خۆی هەیە و پێویستی بە تەوزیفکردنە ((وا خۆشویستی ئومێدی لە دڵدا دەرهێنا و بە یەکێکی

دیکەی کردە کوانووی دەداری و توانی هەموو ئەو ڕەزانەی ئابردوو لە گەڵ ئەودا بستەوە و ژیانێکی نوێ بە خەی بدەزتەوە، ل ١٧٨)) ئەو جوانی و دڵربەینەی نووسەر بە ئەم لایەنە لەردا هەیە گەرەک بوو لە سەرتاوە بە شێوازێکی سلیقەیی و ناوازانەتر کە نکوڵی لە توانای نووسەرەکە ناکرێت، دەربەدەرایە و هەم خوێندەری زیاتری پەلکێش بەرەو قووڵایی ڕەمانەکەی دەکرد هەمیش جوانnووسی خەی لە کارەکی ناوازەدا نیشان دەدا،

نووسەر پەمان وایە لەردا کەوتوتە هەڵەیەکی مەژوویەوە کاتێک ئەنفال هەشتان ڕووی نەداوە و لەزاری ئومێدەوە کە بەرەو بەغدای دەبەن، واتا ساڵی ١٩٨٥ دەڵێ : ((خوایە گیان بەچی ئەمەت بە ژێر دەستەیی چە کرد، چی دەبوو میللەتی منیش وەک هەموو میللەتانی دنیا ئازاد بوایە و مرۆڤەکانی لە جیاتی زیندان و تەهەدان و کوشتن و قەکردن و ئەنفالکردن و کیمیاباران و چەوساندنەوەی نەتەوەیی، خەریکی ژیانی خەیان بووان و لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا خاوەن وەات و ئاڵای خەی بووایە و خەکانی بە ئازادی و سەربەستی و ئاسوودەیی بژیابووان، ل ١٨٥)) چونکە لە کاتی ئازادبوونی نووسەر پەمان دەڵێ سێ ساڵی لە زیندانda بە سەر برد ئازادبوونیشی بە هەی لەبوونەکی گشتییەوە بووە لە ساڵی ١٩٨٨.

لە گەڵانەوەی یاداشتەکانی چیاد زەر تێیدا سەرکەوتوو بووە و لە جێی خەی باسی کردووە و وردەکارییەکانی دەگێڕتەوە، خوێنەر ئاسوودە دەکات.

لایەنەکی دیکەی کرێک " ئەو باسەبوو لە شوێن ئاماژەمان پێ دا، ((لەو دەمەیەدا کە جەبار لە ماڵەوە هاتە دەرەوە و عەرەبانەکەی ڕاگرتبوو، هەشتە نۆیشتبوو کوە و کچێک بەوەدا هاتن، پەدچوو ئاشق و ماشوق بن، چەند چڵەکەیەکیان لە جەبار کەی و بڕەکەی ئاسمانیان کردن، پەدچوو بە بڕەکەتی بە یەکگەیشتنیان ئەم خەرە بکەن، ل ٢١٩)) هەبەتە ئومێد هەر لە سەربانە و لە دڕئەنجامی لە دەستدانی ئاشقەکەی خاتوون بە نیازی خەفەدانە خوارەوەیە، دەبووا نووسەر ئەم ئیشقەی کوە و کچەکەی بقەزتایەتەوە بە باسکردنەکی دیکەی زەمەنی ئیشقی ئومێد، چونکە خوێنەر کە ئاشق و ماشوق دەخوێنەتەوە و لە دواییش خەرکردنەکە بە بەیەک گەیشتن بەت، کەواتە هەر دەبە باسی ئیشقی کەن بکا، با بزانین نووسەر لە کوە دەدات: ((ئومێد تەماشای ئەو دیمەنەی دەکرد، کە ئیشەکانی بینی ئازادیان پە بەخشرا و لە قەفەزەوە هێنرانە دەرەوە و توانیان هەوای ئازادی هەمژن، ئەو لەو دەمەدا ڕەژی ئازادبوونی خەی هاتەوە یاد لە زیندانی ئەبو غرەب ل ٢١٩)) سەرەتا دبەژین لە نووسینی یەکەم دەڵێ چڵەکە و لە دووەم ئیشەڵێ، با لەوە گەیین، ئومێد بە

خەی وەسە لە ژیان وا خەی دەکوژی چ دەربەستە ئازادکراوە یان نا، ئەوەی هەناوی ئومێدی هەتەکاندووە ئیشق و تەمەنکی زەری ژیانەتی لە گەڵ خاتوون، بە ئازادی بیر بکەوەتەوە ئەی بە سەردەمی ئیشقی خەی و خاتوونی بیر نەکەوەتەوە، پەمان وایە لەردا نووسەر دەبوایە جەختی لە ئیشق بکردایەتەوە زەتر تەشویقی بە هەمانکەی دەدا،

دەرئەنجام

هەرچەندە لەردا نایەمە سەر دەرئەنجام لە خودی هەمانکە، وەلە دەرئەنجامک لەوەی نووسیگمە، دەمەوە بەژم هەنگە زەر زەر زیاتر هەبگرە نووسین لە سەر هەمانی کتەبفرەش لەی دگەەین بە کەسکی دی و شەنوکەوییکی دی ئەو لایەنانەی ئەمە جەمان هەشتووە و لەوە زیاتر درەژ دادەی نەکەین و جەی خەیەتی لەرەوە دەستخەشانە لە برای نووسەر سابیر هەشید بکەین، ماندوو بوون بە کارکەیەوە دیارە، کارکی باش و ناوازەی خستەتە بەر دەستی خوەنەر، زەر لەم هەوداوانە لە ناو کەمەی کوردی هەن، باس نەکراون و ئاوەوئاو هەیشتوون، بە هیچ کەجەک نەمانەویستووە لە ئەرکی جوانی کەم بکەینەوە، راستییکەیش ئەویە هیچ کارک بە کەموکوڕی نابەت و کاری هەخنەیش بە شان و باە هەداندا نییە و وا دەخوازە پەنجە بخرەتە سەر کەموکوڕییەکان و تا لە دادە هەم خودی نووسەر و هەمیش نووسەری دیکە لە نووسینی هەر دەقەکدا هەچاوی بنەما زانستی و ئەکادیمییەکانی دەق بکات، بە هیواین خشتەکمان خستبەتە سەر خشتەک و برای نووسەر تەبینی و سەرنجەکانمان بە دە و سینەیەکی فراوانەوە وەربگرەت، هەبەتە غیابی هەخنەی بونیادنەرانە وامان لە دەکات هەم ئەدەبی کوردی پەش نەکەوەت هەمیش غیاب بوونمان لە نەو ئەدەبی هەرمایەتی و نەودوەتی بەردەوامی هەبەت.

سەردار هەزا جاف

شاعیر و هەخنەگر، ئەمانیا

-_____

سەرچاوەکان :

١ – کتەبفرەش ، هەمان … سابیر هەشید ، ٢٠٢٠ هەولەر

٢ – ماهي أنواع الرواية في الأدب و عناصرها.-، راندا عبدالحميد، موقع مقال، في ١٣ / ٢ / ٢٠٢٠

٣ – تقنيات السرد الروائي في ضوء المنهج البنيوي، دكتور يمنى العيد ، دار الفارابي _ بيروت _ الطبعة الثالثة، ٢٠١٠

٤ – الراوي و المنظور في السرد الروائي ، الدكتور الراحل،محمد

عزام ، من سوريا، موقع ديوان العرب، في ٢٠ / ٤ / ٢٠١٦
٥ – الزمن في الرواية، هانز ميرهف، ص ٩
٦ – بنية الشكل الروائي ، حسن بحراوي ، لبنان، بيروت . المركز الثقافي العربي ، الطبعة الأولى، ١٩٩٠
٧ – باشلار، گاستۆن… جمالية المكان ، غالب هلسا ، بيروت، المؤسسة الجامعية للدراسات، الطبعة الثانية، ١٩٨٤
٨ – الشعر العربي المعاصر، عزالدين أسماعيل ، دار الفكر الحربي ، القاهرة، الطبعة الثالثة ، ١٩٦٦
٩ – نقد الرواية، نبيلة أبراهيم، مكتبة غريب
١٠ – بنية الزمن في الرواية، دراسة تطبيقية لروايات التسعينات، ميسون صلاح الدين الجرف، مجلة أتحاد الجامعات العربية ، المجلد ٩ العدد ٢ ب ، ٢٠١٢
١١ – جمالية المكان في الرواية، أحمد زياد محبك، موقع ديوان العرب، ٦ / ٦ / ٢٠٥٥
١٢ – سەرهەدانی ڕەمان ڕیالیزم و ژانری ڕەمان، ئیان وات، کتێبی تیۆری ڕەمان، کوردانەدنی : محەمەد کەریم لە بڕاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم،٢٠٠٢
١٣ – تجليات المكان في الرواية ، مصطفى عطية جمعة ، مجلة الكلمة، نقد – العدد ٣٩ ، يوليو ٢٠١٠
١٤ – الحبكة الروائية، مفاهيم أدبية، علي حسين عبيد . موقع شبكة النباء ، ١ / ٢ / ٢٠٢٣
١٥ – الحبكة … سؤال الرواية الدرامي ، محمد العباس ، موقع ثقافات في ٧ / مايو / ٢٠١٥
١٦ – غياب تصنيف الرواية وأزمة النقد الروائي في العالم العربي ، أبراهيم آل سنان ، في ١٠ / ٣ / ٢٠٢٥
١٧ – أقتباسات عميقة من روايات عربية و عالمية، محمد أحمد ، موقع فرصة في ٨ / ٤ / ٢٠٢٥
١٨ – الرواية كمسألة فلسفية ، فواز حداد ، موقع الحربي الجديد ، في ٢٢ / ٤ / ٢٠٢٥
١٩ – في متاهات السر،: مفاتيح كتابة حبكة روائية تتجاوز حدود الواقع، يوسف الخطيب ، موقع الكتابة الأبداعية في ١٥ / ٢ / ٢٠٢٥
٢٠ – أنواع الشخصيات في الرواية ، كتابة مشاري الحربي ، موقع المرسال في ٢٠ / ١٠ / ٢٠٢٤
٢١ – الحبكة الروائية. علي حسين عبيد ، شبكة النباء ، في ١ / ٢ / ٢٠٢٣

- – فیدینگ: ڕۆمانتووسی ئینگلیزی (١٧٠٧ _ ١٧٤٥)
- چوک پلانیک، ناوی چارلز میشێل چوک پلانیکە لە ٢١ / ٢ / ١٩٦٢ لە هەرەمی واشنتۆن لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە دایک بووە.
- ١ ڕۆژنامەی الشرق الأوسط، هەژی ١٩ / ٤ / ٢٠٢٥ ئاوەی پەویستە لەم بارەوە هاوونکردنەوە بدەم ئەو بەشەی هەمانکە بە خەمان وەرمان گەڕاوە

وستان لەسەر ڕێی هەساری یادەوری.. شیعر: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

سەیری سەعاتەکەی مەچەکتم بە بکە ئەی برادەر
تا بای غەم هەڵینەکردووە و نەبووینەتە گەردوتەزی
نەو سامناکیی ئەم گەردوونە تاریکەی بوون
تا نەبووینەتە تیشکێکی ئاوەستاوی نەو زەمەنکی چەماوە
سەیری سەعاتەکەی دەستت بکە هاوەڵ
با چاوەڕوانی درێژ بتەوە هەتا گەردوون بشایەکان لەخە دگرێ
با هەتاوەکان بەن و بمانبەن بە لەواری ئەو هوناکییەی کەچاوی
ئەمە نایبینێت.
چی لەو قەدەرە تاڵە بکەین هاوەڵ کە بە فەنا مەحکووم کراوین
ئەمە لەنەو تنۆکێکدا لەتاریکیی لەدایک دەبین و دەمرین
دەزانین و دەست بە چەڵە هەتاوەک و
پەلی داری زانستەک و
دەزینەوەیەکی تازە دریژ دەکەین هەتاوەکو
هەنگاوەک بچینە ئەودیو سنوورەکانی هوناکی
بچینە ئەودیو هەڵەکانی بینین و دیوی ئەودیوی نهێنییە شاراوەکان
هاوەی زەمەن خەرا دەوا..ەنگە فریای پەکەنینەک
فریای ماچەک
فریای سەرما و گەرمای وەرزەکی تر نەکەوین

تە تەماشای سەعاتەکەی دەستت بکە، بزانە چەند ساڵی تیشکیی لە هەقیقەتەوە دوورین
بزانە چەند هەسارەی درەمان بڕی و
چەندجار بە دەوری نەزانیی و بێئاگایی خولمان خوارد و نەمانتوانی خڕایی خەمان تەمار کەین
بارستەی خەمان ون کرد و لانەو زەمەن بووینە هاوکێشە سادەکەی فیزیای ژیان
هەزەک هەیە بڕەو ناوەند بڕەو خەمان کەشمان دەکات
ئەمە لانەو سڕسوەمانی هاوکێشەکەی ئەم ژیانە ورد ورد بووین و ئەنجن ئەنجن کراوین بەکات
جارێک بە گەشەی تەوژم و جارێکیش بە جووڵەی جگە
ئای لە فیزیای ئەم ژیانە پڕ لە مردنە بەمانایە
چەن وەکو کات، ژیانی چەماندینەوە
سەیری سەعاتەی دەستت بکە هاوڕێ
زەر درەنگە ..با لەوە زیاتر نەبینە جەی مشتومەی نەفاکان
لەوە زیاتر نەبینە جەی قسە و چیرەکی نەو داتاکان و هاوکێشەکان
با لەوە زیاتر نەبینە کوژراوی نەو جووڵە و گەشە دەم تیژەکان
با لەوە زیاتر نەبینە گەردی نەو گەردوونی وشکی و تاریک و سارد
با تەزە کات بگرینەوە و دەست بە زەمانەوە بگرین
تەش سەعاتی مەچەکت وەک دەی بێئەقڕەت قورمیش کە
با بەردەوام چرکە چرکە لەبدات و قەت نەوەستێت
هەتا دەگەین بە نهەنی ئەودیو ڕەنگە ڕەشەکان و
هەڕهەنانی ئەو مەتەڵەی تەڵەزگاوییەی ناومان ناوە بوون و ژیان.

عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)
ئەیلوول – تشرینی یەکەمی ٢٠٢٤

ببووره بێدەنگی گوێەکان نایبڕن بوون.. شیعر: نەژاد

عزیز سورم

له نیشتمان بـزار نیم
تاڤگه و ووباری
به‌قه‌د فرمێسکی ژنانی
به چیا و ده‌شت و بناران
دنه‌خوار..
بزار نیم من
له نیشتمانێ،
نهێنی سه‌ت ساڵه‌یان
له بـسان
به با سپارد..
(نیشتمان..
تاڤگه و ووبار..
فرمێسکی ژنان..
بـسه..)

شه‌و،
بـ ئه‌هلی دێ
نیشتمانه..
گریان و هه‌نسکی تێدا
هاوته‌ریب
گه‌ز گه‌زادەشکێن
ئێمه‌یش تا ونبوون
تا ڕحمان دێته‌وه ناو
کازیوه
له نیشتمان ،
له شه‌و
دانابـین..
(ئه‌هلی دێ..
گریان و هه‌نسك..
گه‌ز گه‌ز..
کازیوه..)

مه‌رگ هه‌ڕه‌شه‌مان لێ ناکا
مه‌رگ له باوه‌شمانه
به زه‌رده‌مسکه‌یه‌ك باوه‌ش ده‌کا..

مەرگ
جاران لێکی دەکردین
ئێستا لە ئاهەنگە بێ نەشئەکانی نیگەرانی
کێمان دەکاتەوە..
(هەڕەشە..
باوەش..
زەردەمسکە..
بێ نەشئە..)

شەقام نەبوو
بە شەقاممان چووا ند..
تووڵەێ نەبوون
بە تووڵەێیانمان چووا ندن..
کانی نەبوون
بە کانییانمان چووا ندن..
برین نەبوون
بە برینانمان چووا ندن..
سەرچاوەی میهر و
ئاسوودەیی نەبوون
بە سەرچاوەی میهر و
ئاسوودەییمان چووا ندن..
(شەقام..
تووڵەێ..
برین..
ئاسوودەیی..)

چاودێرانی شەو
گریانی بێداران،
بە شنەی سپێدە
دەخوێننەوە..
تەم لە بێشەێاندا هەێخلیسکاوە
نێردەی ێشنایی،
بەرەی کپ و بێدەنگی مێژوومان،
بەوچان پێشوازی
لە ئاماژە درەوشاوەکانی ماندووبوون و
نوێنەرانی
هەێەی تاولەبێاو و

سەردەمە بازنەییەکانی
شەو ئاشتی دەکرد..
(شنەی سپێدە..
هەڵخلیسکان..
هەهەهە..
شەو ئاشتی..)

ئەوەیە هەچەڵەکی کوژانەوە..
ووبەندی سەحەر..
ئامێزی لەبیرکراوی دژواری..
گەمەی ژاکان،
دوور لە مرۆڤ
دوور لەو خەونانەی
هەمیشە خەمان بە هەڵە
لێکیان دەدەینەوە
وێنەی کەزە سپیداری پاییزیی بەلەنجە
دەشەکێنەوە..
(هەچەڵەکی کوژانەوە..
ژاکان..
مرۆڤ..
شەکانەوە..)

هاواری بێدەنگیمان،
لە داربریایان ئاڵاندووە..
نەفرینی چیایانە،
گوێی نایلۆنی دووکان و مغازان
ژەنگی ساویلکەیی و
پەنجەی هەڵبڕاوی پەشیمانی
پێشبینی،
نان و ئاوی سبەمان دەکا ..
(داربریا..
گوێی نایلۆن..
پەنجەی پەشیمانی..
نان و ئاوی سبەی..)

جەنگێك لە سەرمدا بەرپایە
مەپرسە..
شاندە

کراواتدار و یەخە بریقەدارەکانی ئاشتی
بە دیارمەوەن
چەپڵەم بۆ لێ دەدەن
پێم دەڵێن: ئافەرین!
مۆسیقایەکی چەند دەنگیرە
مۆسیقای جەنگ
بــازاڕان ئاوەدان دەکاتەوە..
ڕازی یــاڵە بەفرکووشەکان
لەبەر ئاستانەی بۆهوودەییدا
دەدرکێنێ..
چەند دەنگیرە مۆسیقای جەنگ..
(جەنگ..
مۆسیقا..
بازاڕ..
ئاستانەی بۆهوودەیی..)

ئومێدمان لە قەدەحێکی پیرەزی زێڕین
لەپێش نەیاران دانا..
دەستمان بەڕ سەبەری
جەستەی شەکەتمان داهێنا..
چاومان لە بەزەیی ئاسمانە..
دەنووین،
ئێمە دوێنێ
بە ئەمڕۆ نوستبووین
ئەمڕۆش بە سبەی..
گەوهەری ئایینەدەمان
لە ئامانی سیما شێواوەکانەوە
بە ماوەتەوە ..
شادیمان لە بێچارەبوونماندایە
ژیانمان،
ئەتەمی هێللانەی باڵدارانە
ورد..
گرێچن..
بێیند و
ئەندازەدار..
لە هەمیشە
سەرەڵگیراو بە تێکدان و وێرانکردن..

(شۆنکات..
جەستە..
ئەندازەدار..
تێکدان..)

خانمی دواڕۆژ
گۆی نایلۆنی
گوندە نوێیە بۆگەنەکانی شارانە
بە نیگای برسی
گەنجانی بێکار،
دووکەڵی لۆ هەڵدەستێ..
ئیتر گوێمۆخەك خەم ناڕەوێننەوە
خەم بەبیر دێنەوە..
بەخشش،
کەویبە بەفرەکی ڕووتە
لەبەر هەتاوی تەمووزێ..
(خانمی دواڕۆژ..
نیگای برسی..
دووکەڵ..
بەخشش..)

ڕۆژگار،
ڕۆژگاری بەدنشین و
نەرگسیی و لاساران..
وەرز،
وەرزێکی نامۆ
نە زستانە
نە بەهار
نە هاوینە
نە پاییز..
هەنگ نەماون، لێچوونەتەوە
هەموو هەنگەکان
هەموو ژەنگەکان
هەموو خۆزگە و بریاکان..
تێکەڵ بوون..
ژنانی سپی ، گەنمەڕەنگ
لەبەر دەروازەی ئاوەڵای

(جیهانایەتی)دا
سنگ بۆ عەشقی لەدەستچوویان
دەکوتن..
نەوا،
گەردانەیەکە
لە ئازارە بەردەوامەکانی ڕۆحمان
بە تەوژمی سەردەمەوە ..
(وەرزی نامۆ..
ژەنگ..
جیهانایەتی..
ئازاری ڕۆح..)

هەندە
مەلەی پەچەوانەی ماسییان
هەندن
کەروێشکەی بەرخەل
سەمای گەردەلوول
ئاوی کۆ
پەشمی خوناو
کوڕەوەری خوولیا..
(مەلەی پەچەوانە..
کەروێشکە..
پەشم..
خوولیا..)

هەنگە لەم ئاوە مەند و بۆ تەوژم و ئاوەستاوەدا
دوا خنکاو نەبم..
هەنگاوم بەرەو خۆم گەڕاندنەوە..
هەوڵ ئەدەم (خود)یشم
بەرەو خۆم بگەڕێنمەوە..
ڕوئیاکانم،
لە دارستانێکی چڕ دەچن
درەختی لۆ بەلادا دێن..
ئێمە ڕۆەی دەسزی
(بازنە) بەناوبانگەکەین
هەمیشە لە پنتێکەوە دەست پێ دەکەین
ماندوو..

شەکەت..
خەوڵخراو..
دڵەینەوە هەمان پنت..
گەمەی لەدایك بوونمان ئەوەیە
سرووتی بڕدەنگیمانی
پڕ بەڕۆ کەین..
ئەوەیە ئەو سڕزەی
لە نیوەخەودا،
بە خڕایی ڕك و کینە
لە تەنیاییمان نزیك دەکاتەوە و
بە دیوی باڵاپڕشیدا
ڕووتمان دەکاتەوە..
(دوا خنکاو..
بازنەی بەناوبانگ..
خەوڵخراو..
سرووتی بڕدەنگی..)

شەیدایانی شوڕن،
کات هەڵیاندەلووشڕ..
شەیدای کات،
شوڕن هەڵیلووشیوە..
چاوشڕکانەی گومڕایان بوو،
کەل و پەلم
لە جانتای دەستم نابوو
جانتام لڕ دزرا
بڕ چاویلکە
بڕ جگەرە
بڕ زەردەخەنە
کە چەند دانەیەکم
بڕ کاتی پڕویست تڕداویشت
بڕ دەسماڕ و
بڕ کتڕب و دەفتەر و قەڕەم و
بڕ گیرفانپووڕی مامەوە ..
(شەیدای کات..
چاوشڕکانەی گومڕایان..
جگەرە..
گیرفانپووڕی..)

ببووره بۆدەنگی!
ئەو چۆە زەیتوونەی باسی دەکرێ
دەستمان نەگەیشتێ ..
لە هەموو لایەکەوە
بە مەرگی دواخراو دەورە دراوین..
ببووره بۆدەنگی!
تۆیش هاتیە ناو
ئەڤقەی تەوافی
کەوانە نەبینراوەکان
پاك
ۆۆشن
لە دەستێکی ئەمین دای
دەستی مرۆڤ
کە کلیلی هەموو دەرگایانی پێیە
دەرگای خۆی نەبێ..
ببووره بۆدەنگی!
مەودا دوورە و
تەمەن کورت
شەقاوی سەفەرم
تەنێ بایی دیــتنی
مەرگی (ئەنکیدێ)ی هاوۆۆم بوو
کە هاتمەوە،
هەموو بەجێیان هێشتم
هەر کەس خەریکی خۆی بوو
کەس پێی نەگوتم:
ماندوو نەبی گەلگامش
کەس سەرەخۆشی لێ نەکردم..
ببوره بۆدەنگی!
گوێەکان
کە دامانناببوو
بە هەوای خوا و
ئاوی سازگاری کوێستانان ۆسکاون
وا دەرنەچوون..
ببووره بۆدەنگی!
گوێەکان نایلێن دەرچوون.

نەژاد عزیز سورمێ

ئەیلوولی 2025

ئاوەشێن یان بە هەڕ دان.. نەوزاد بەندی

هەنگۆ بەم ووشەی ئاوەشێن و ئاوپرژێن هەر لە فەرهەنگ و سەر زاری کوردا هەبێ، چونکە ئاو نە بە پرژاندن دروستکراوە و نە بە ژاندن.. لە نانی تیریەوە هەتا بەردەرگا هەتا پاککردنەوەی ئوتومبیلەکان، ئەمەی کورد خەریکی بە هەزیکردن و بە هەدەردانی ئاوین .. هەبەت کە دەڵێم کورد مەبەستم لە کوردی باشوورە، ئەگینا من زۆربەی شارە کوردیەکانی کوردستانی هەژهەژات گەڕاوم، ئاو بەردەوام هەیە و نابڕێت و نرخەکەیشی زۆر هەرزانە، تانکی ئاو لە هیچ سەربان و بنبانێکدا نییە، لەگەڵ ئەوەیشدا هیچ کەسێک دڵۆپێک ئاو بە هەدەر نادات و شتێک نییە بە ناوی ئاوەشێنکردنی بەردەگا، یان شەردنی ئوتومبیل لە پێش دەرگا.. کارەبای بەردەوام هەیە و نرخەکەیشی زۆر هەرزانە، هیچ کەسە گەپی زیادە داناگیرسێنێ ..
بە داخەوە لای ئەمەی کوردی باشوور، ئەگەر هەفتەی دوو سەعات ئاوی هەئیسیی بێتەوە، هەموومان ئەشێنەوە پێیدا، لە تانکییە بە تەوافەکانمانەوە، کە وەک تاقگە لە گوسەبانی خانەکانمانەوە دێتە خوارەوە، هەتا شانەوەی خانمان بە سندەکانی دەستیان و تەکردنی حەوشە و بەردەرگانیان.. سەدان هەزار بیری ئاو لە ماڵەکانماندا لەدراون ، وا ئێزانین ئاوی ژێر زەوی موڵکی کەسیی خەمانە، بە حەق و ناحەق ئاوی ژێر زەمین بە هەدەر دەدەین .
کارەبا هەتا گرانتر بێ، زیادەڕەوی زیاتری تێدا دەکەین، زنجیرە گەپی ئەمبەر تا ئۆبەری فرۆشگاکان، چلچرا و ملیۆنها گەپی بە سوود لە دەرەوەی ماڵەکانماندا ئەسوتێن ..
چونکە ئەمە میللەتێکی بە هونەرین، بە منەتین، دووربین نین ..
خواردنیش یەکێکە لەو شتانەی کە زیادەڕەویەکی زۆری تێدا دەکەین، هەژانە سەر ژەم خواردنی جەراوجەر ئەخەینە سەر سفرەکانمان و .. بەشێکی زۆری فەدەدەینە ناو تانکەی خەڵکانمان، بەو جۆرە هەم پارەیەکی زۆرمان ئەبێ بە هەدەم و .. هەم تانکەی خەڵکانمان بەگەن و چۆر و ناشیرین ئەبێ، بۆیش کەوانکانمان ئەبنە مەگەی مەش و

مگەز و دیمەنی ناشیرین... هەروەها لە جل و بەرگ و ئوتومبیل و مۆبایل و کەل و پەلی ناو ماڵ و ئامێرکانماندا، خەریکی دەستبەداویەکی کوشندەین، بە جۆرێک بازاڕی دەستی دووەم، چوار ئەوەندەی بازاڕی نوێ، کەل و پەلی تازە و بە عەیبی تەدایە، کە مەبەست لە فرۆشتنی، تەنها زیادەڕۆیی و لوتبەرزیی و کەبەکی یەکترییە.
کاتێ مرۆڤ دەستبەداو و زیادەڕۆ ئەبێ، بەردەوام لە کێشە و قات و قڕیدا ئەژی، چونکە هەموو شتێ لەم بوونەدا بە پێی پێویست دروستکراوە، کاتێ مرۆڤ زیاد لە پێویست شتێک بە هەدەر ئەدا، ئەو شتە بەش ناکا، کەتایی دێت، لە بەرامبەردا بە هەدەردەری ئەو شتە، ئەبێتە گیاندارێکی دڕندە و بە بەزەیی و بەربەریی، وا ئەزانێ هونەری ژیان بریتیە لە دەستبەداویی و بە هەدەردانی ماڵ و سامانی سەر زەوی..
کاتێ مرۆڤ دەستبەداو و زیادەڕۆ دەبێ، هەژارەکان و گیانەوەرەکانی تریش زیان دەکەن، چونکە ناتوانێ یارمەتییان بدات، ئەگەر موسوڵمانێ، ناتوانێ زەکات بە هەژاران بدات، ئەو بە ڕاست و چەپدا، ماڵ و سامان بەهەدەر دەدات و ناتوانێ پاشکەوت بکات، ئیتر چۆن ئەتوانێ مافی خوا بدات کە بریتییە لە زەکات .. خۆ ئەگەر ئایندا ریش نەبێ، دیسان ناتوانێ یارمەتی ئەوانی تر بدات، مرۆڤی زیادەڕۆ هەمیشە لە دەڕاوکێدا ئەژی و هەست ئەکا تەنها خۆی شایانی خزمەتکردن و خۆرجکردن و بەهەدەردانێ ..بەوێش لە هەموو بەها و هەست و سۆزێ مرۆڤایەتییەکان دادەشۆرێتەوە.
شایانی باسە، لەم کەمەڵگایەدا، لە شا هەتا سەپان خەریکی بە هەدەردانن .. ئەوەتا دەسەڵاتداران زۆر بە بە باکیی نەوت و گازی سروشتیی بە هەدەر دەدەن، هەرزان فرۆشی ئەکەن و ..ئەڵێن داهاتی نەوت و گازی سروشتیی سفرە..یان ئەڵێن هەشتا قەرزارین.. موچە و مافی خەڵکەکە نادەن و بە هەزار بەهانە، لەو خەڵکە تەدگەیەنن کە بار و دۆخەکە نەخوازراوە و ناتوانن ماف و حەقدەستی هاووڵاتیان بدەن.. خەڵکەکەیش چونکە خەیان خەریکی بە هەدەردان و دەستبەداویین، ئەو دۆخەیان پێ ئاساییە و کاردانەوەیان نابێ .. بەو جۆرە ئیتر کاربەدەستان ئەبینی لە لوتکەی بە هەدەردانەدا دەردەکەون و شانازیشی پێوە دەکەن، بە نمونە بە کراسێکی چەند هەزار دۆلاریەوە .. یان بە کاتژمێرێکی چەند ملیۆن دۆلاریەوە .. بە ئوتومبیل و کەشک و فەڵەکی زۆر گرانەوە دەردەکەون، لە بەرامبەردا میللەتەکەیش ئەکەونە ڕوتاندنەوەی یەکترییە، بە ئەوەی هەوەبدەن وەک بوونەوەرێکی بەهەدەر دەر دەربکەون و مەدەلی سەرکردەکانیان نمایش بکەن ..وەک خەیان ئەڵێن تەخشان و پەخشانی پارە بکەن و .. بە شۆنپێی

دەستاتدارەکانیاندا بێن و لاسایبان بکەنەوە .. بەو جۆرە کۆشکی هاوینە و زستانە و ..کۆشکی هەندەران و ..باخی خیالیی و ..پاسپۆرتی سان کیتس و دەمینیکان بە دیان سەدان هەزار دۆلار …ئوتومبیلی زۆر گرانبەها لە کوچە و شەقامە داوخاوکاندا دەردەکەون ..
لێرەدا ئیتر مرۆڤایەتیی کۆتایی دێت .. نیشتمان ئەبێتە گۆڕپانی کەبەکەیەکی بازاڕیانە و .. هەر یەکەی لە شوێنی خۆیەوە ئەبێتە فیرعەونێک و ..هەوە ئەدات ئەوانی تر تێپەڕنێت و .. خۆی بە شۆڕیەکی شاهانە نیشان بدات .. دواجار ئەو هەموو شا و شاهانشا ئاستەقینە و خەیاڵییە، توشی دەخێک ئەبن، پێی ئەووترێ دەخی قات و قەیی .. قات و قەی لە هەموو بارەها و ماف و هەست و سۆزێکی مرۆڤایەتیدا ..قات و قەیی لە هەستی ئاینیی و نەتەوایەتیدا.. قات و قەیی لە پێوەندییە مرۆڤایەتییەکاندا .. ئیدی پیۆری هەز و ئەز بە ئەژدی بە هەدەردانەوە پێویست دەکرێت، هەتا زیاتر ئەوانی تر بەوتەنیتەوە و سامانی نەتەوایەتیی دیزە بەدەرخەنە بکەیت، بەئەزتر و بەهەزتر ئەبیت .. ئەوانی تریش، لە کەسانی سادە و کەمئەندام و کەمەقڵکان، ئەبنە سووتەمەنیی بە خواست و خۆن و غەریزە و حەزە تاکە کەسییەکانی چەند بەهەدەردەرکی زەبەلاحی بە هونەر.

لە ستایشی (بەدەنگیی)دا (شیعری –کچەک-ی سەلام عومەر بە نموونە).. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

(کچەك)
جیرانەکەمان کچەکی جوانی هەیە
لە خوێندن دەریان هەناوە
مەبایلی نییەو
ناشتوانێ بێتە بەر دەرگا
بەام

کە بابی دەچێتە مزگەوت
لە حەوشە گەرانی دەک
تا
کوانی گەنك گوێیان لێبێت.

کە لێژەر دەرگاوە
ئاو دەپژێنێتە کەسان
دەزانم کچکەیە.

هەر گوێی لە دەنگی من بێ
بانگی دایکی دەکا
وەک بەڕە منیش هەم.

دایکی پێشاکی بە دەکەن
بۆیە کەسواری ئەتەمبەلەکیان دەبن
دەکەی دوانێن.

کوێکی گچکەم هەیە
کە تەپکەی دەکەوێتە ماڵیان
تا تەر ماچی نەکا نایداتەوە.

کە میوانی پیاویان دێ
ئەو دەرناکەوێ
بەڵام کە کەیشتن
دەچێتە ژووری میوان
چونکە بەنیان جەهشتووە.

ئەو کچێ حەزی زەر لەخۆ
تا تەر خەیاڵ بێ.

خوازبێنی زۆری هەیە
لە بەختی ئەو
هیچیان نوێژ ناکەن.

هەمیشە تینوویە
بە ئاوی ماڵەوە تەر نابێ
حەزی
لە قومێک ئاوی دڕاوەیە.

پێشەکی:
)بەدبەختی، بەبێ قسەکردن دەتوانێت بوونی هەبێت؛ بەڵام قسەکردن، بەبێ بەدبەختی ناتوانێت بوونی هەبێت.(
شیعری "کچەکە"ی سەلام عومەر وێنەیەکی مرۆیی زیندووی ڕۆگەزی مێ، لە فەزایەکی کۆمەڵایەتی داخراودا دەخاتە ڕوو؛ کچەی شیعر، لەگەڵ ئاژەڵە سەرکوتکراوەکان و پەداویستییە دڕوونیە دابینەکراوەکانیدا بە بەدبەختی دەجێنگێ، بەدبەختیەک کە هاوشانی چەپێنراوەکانی دڕوونە، ژیان ڕۆناك دەکاتەوە؛ لەڕاوە کچە هەر تەنیا وێنەیەکی شیعریی سەلام عومەر نییە، بەڵکە وێنەی مرۆڤێکی نەرم و بزەزی نێو کۆمەڵگای داخراوی کوردییە، لەڵگای نواندنی ڕەفتار و ئاماژە و هەماکانی بەدبەختی مینەوە، دیاردەی بوونی خەی بسەلمێنێ؛ نەک لەڵگای تووندوتیژی ڕاستەوخۆی دەنگییەوە!. بەیە لەم چوارچێوەیەدا شیعری کچەکە گەڕانکارییەکی نەرمی ناوەکییە لە ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی پڕ ژاوەژاوی کەنەپەرستانەدا؛ ژینگەیەك کە دەرفەتی بەاوبوونەوەی سرووشتی بە بەنی مینە ڕەوا نابینێ.
(1)
هەمیشە سنووردارکردنی ژیان، مایەی ستەم و ئازارە! ئەوەش لە وێنە شیعرییەکانەوە ڕوون دەبێتەوە کە شاعیر لە فەزای ستەمەوە سنووری ئازاری دڕوونی دەکێشێ، بە نموونە: مەبایلی نییە و ناتوانی هەتا بەردەرگای ماڵەکەشیان بە ئازادی هەنگاو بنێ… بەڵام پێشاندانی ستەم هەر تەنیا دەلالەت لە وردەکارییەکانی ئازاری ڕۆژانە ناکات، بەڵکە لەلایەك نەبوونی دادپەروەری کۆمەڵایەتییە و لەلایەکی دیکە بەردی بناغەی تەکچوونی دڕوونییە!

دواجار ئەو دنیابینییەی (ستەمی کۆمەڵایەتی) و (ئازاردانی دەروونی) لەدەکەوتەوە، بە گومانەوە تەماشای پەیوەندی نێر و مێ دەکات؛ وەك چۆن کارلەکی کلتووری خەمانی لەگەڵ جیهانی دەرەوەی جیاواز دەخاتە کشەوە.

(2)

شوێنی داخراو (ماڵ) لە شیعرەکەدا، لە شوێنی نیشتەجێبوون و حەوانەوە هەڵگەڕاوەتەوە؛ ماڵ لە شیعرەکەدا کۆت و بەندەکە ڕەگەزی لە دەرکەوتن و پەگەیشتنی کەسایەتی دەکات؛ بەیە کاراکتەری سەرەکی لە ماڵی داخراودا هەموو ستەم و ئازارەکان بە گەرانی گوتن دەڵێنەتەوە! (گەرانی گوتن) وەك ڕەکاری بەرگری دەروونی و جەرەک لە بەرخەدان بە ئێتەرناتیفی (داخران) دەکەوێتەوە!

بەمجۆرە لە غیابی دەسەڵاتی (باوك) لەنێو ماڵی داخراودا، بەشێك لە خودی سەرکوتکراوی مێینە لە حەوشەی کراوەی ماڵدا (لەڕێگای گەرانی گوتنەوە) هەناسە ساردەکانی خۆی بە گەنجانی گەڕەک دەگەیەنێت، ئەو وێنەیە تەواوی جیهانی مێینەی کپکراوی کوردی دەخاتە بەر فۆکس.

(3)

ئۆگەرچی دەنگ (گەرانی گوتن) ناتوانێت کچە دەرباز بکات؛ بەڵام دەرچەیەك بە فشارە دەروونییە ناوکییەکانی دەکاتەوە؛ دەنگ، گەرانی گوتن لەبری (کچە) هەناسە دەدات؛ واتە ئۆگەرچی کچە هیچ جوولەیەکی دەرەکی نییە، بەڵام بە جوولەیی ئەو (گەرانی)یەکە بە شەوێکی دیار لەبری شیعر نووسراوەتەوە؛ بەو مانایەش دەربەینی (ناوەکی/ بەدەنگی) لەبەرانبەر سەرکوت و بەبەشکردندا، دەبێتە ئامرازێك بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی (دەرەکی/ دەنگ).

لەڕێگای گەرانی گوتنەوە دانپێدانان و ئامادەبوونی کپکراوی مێینەیی خۆی لە شیعرەکەدا دەسەلمێنێ؛ بە جۆرێکی دیکە گەرانی گوتن هەونەری ڕاگرتنی هاوسەنگی بەدەنگییە، وەك ئەوە وایە بڵێت: "بەدەنگی- هەناسەیە، بوونی کپکراوی منی مێینەیە" ئۆگەرچی ئەو هەناسەیە، ئەو بوونە، ئەو دیمەنە، ئەو جەستەیە، پەویستی بە دانپیانانی ڕەگەزی ئەویدیکەی نێر هەیە؛ ئۆگەرچی (مێینە)ی نێو شیعرەکە، لە پەیوەندی و کارلەکی کۆمەڵایەتی بەبەشە... بەڵام هەمیشە لە گەڕان بەدوای شایەتحاڵکەدایە، بە پشتیوانیکردنی سەزداریەکانی...

"کە دەیبینێت؟" تەنانەت دایک، دراوسێ، مامۆستا، یان کەسێکی نامۆ... کە دەیبینێت؟ وەڵامی ئەم پرسیارە شیعرە! شیعریش هەمیشە خۆی لە ڕەزامەندی ناوەکی و دەرەکی و دووپاتکردنەوەیەکی بەردەوام و پرسیاری بەردەوام و خوێندنەوەی بەردەوامی خوێنەردا هەڵدەگرێتەوە. دەتوانم بڵێم پرسی ئەو شیعرە لە چیرۆکێکی ئاسایی تێپەڕدا قەتیس

نابێت، بەکە ململانێیەکی وجودییە لەنێوان ڕەگەزی مێ و جیهانێک کە قبووڵی ناکات.

(4)

لەو شیعرەدا جەستەی کچ شوورەییە و نابێ سەاو لە میوانە نەرکان وەرگرێتەوە! بەڵام دوای ڕەیشتنیان دەچێتە ژوورەکانەوە بۆ ئاوەی بەنەکەیان کە ماوەتەوە، وەك جیاوازی بنرخێنێ؛ کەواتە ئاویدیکەی جیاواز هەر تەنها پەیوەندی بە بینینەوە نییە؛ لەنێوان (هەستی بینین) و (هەستی بەنکردن) خەیاڵکردن قووڵترین تەوانینی دەرووەنی دروست دەکات؛ بەمجەرە بەنی ئاویدیکەی جیاواز لەڕەگای خەیاڵەوە، بە بینین دەگۆڕێت، بە دیوەکەی دیکەش هەستی بینین و هەستی بەنکردن چەشنی گۆڕانی گوتن لە ئارەزووەدا ئاوێتەی یەکتر دەبن و بەشداری پەیوەندییە سەزدارییە خەونئامێزەکان دەکەن.

لەڕەوە شاعیر (هەستی بەنکردن، هەستی بینین و ئارەزووی گۆڕانی گوتن) بە هەناسەدانەکی ڕەمزی و ئێتەرناتیڤی ئازادی دەگۆڕێت، بەمەش ئاو بەدەنگییە ستەملێکراوە لەڕەگای ئاو خەونەوە ئاشکرا دەکات کە کارلێککردنی لەگەڵ بەن و ئاواز و بینینی وەهمیدا هەیە.

کەواتە هەناسەی ئاوی مینە تەکەڵە بە: بەنەکەی، ئاوازەکەی، وێنەکەی...دەبە؛ ئاوەش قەرەبووکردنەوەیەکی دەرووننییە بە ناخەکی پێ لە ئازار و ستەملێکراوی کچە، کە ناتوانێ لە ئاوگەییەکی ڕاستەقینەی سرووشتی بەدەستیان بهێنێ؟! ناتوانێ دەست لە ئاویدیکەی جیاواز بدات، تەنها مامەڵە لەگەڵ زەوێنەکاندا دەکات.

(5)

لە شیعرەکەدا خاوتن و خاونبینین وەك ئامرازێک بە دەربازبوون گرنگی دەرووننی وەردەگرێ، کە شاعیر دەڵێت: کچەکە ئاوێندە حەزی لە خاوتنە، کە چاو بکاتەوە خەیاڵ بڵێتە واقیع؛ لەڕەدا خاوتن پشووەدان نییە، بەڵکە دەربازبوونە لە واقیعێک کە هیچ پێشکەش خەیاڵێکی برسی ناکات. بە قسەکردن لە (خاوتن) و (خەیاڵ) دەتوانین بەو شاوێە ڕاقەی بکەینەوە: خاوتن کشانەوەیە لە ژیانی سەپێنراو و گواستنەوە بە جیهانێکی فراوانتر کە جیهانی خەیاڵە. لەڕەوە خاوتن و خەیاڵ ئێتەرناتیڤی ئازادییە...

بەڵام ئایا خاوتن و خەیاڵ چارەسەری برسێتی ناخ دەکات، یان کێشە دەرووننییەکان قووڵتر دەکاتەوە؟! ژیانی ڕاستەقینە لەناو خاون و خەیاڵەدا نییە، لە واقیعدایە... خاوتن و خەیاڵ ئاوەکە تینوێتی ناشکێنێ، وەك چاێن ئاوی ماسە تینوێتی دەرووەن ناشکێنێ؛ بەنی ماسە وەك بەنی دەڕەوە دەناکاتەوە؛ گۆڕانی گوتن لە حەوشەدا ئاگری جەستە ناکوژێنێتەوە...

هەمیشە حەزی نرخدانانی بە بەنەکی جیاواز و هشتنی ئاو و گۆڕانی

گوتن نابێتەوە؛ بەڵام پەیوەستی بە فەراهەمکردنی بزاڤێکی کراوەی نەرم و سەربەخۆی مەبەستە هەیە. بەختی کچێی شیعر، چیتر ناتوانێت بەو شتە سەپێنراوانە ڕازی بێت کە دەوروبەرەکەی بەوای پێدەکەن. ئەو پەیوەستی بە "جیاوازی"یە، پەیوەستی بە ئازادییە، پەیوەستی بە هەبژاردنێکی سەربەخۆ و سەرفرازانە هەیە؛ ئارەزووی ژیانێک دەکات، ژیانێک کە لە شوێنێکی تر، یەکێکی تر، نە دیواربەند کراوە و نە قەدەغە، نە بە زۆری سەپێنراوە…

(6)

ئەو شیعرە قووڵایی نەریتی کۆمەڵایەتی و وێنەیەکی دەروونی سەرنجڕاکێشی کچێک دەکێشێ، کە حەز و ئیرادەی سەرکوتکراوە، لە دانپێدانانی مەبەستی بەبەشکراوە، لە تێپەڕین بە قەناغی سەزداری و ئازادی هەبەاوە؛ بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا بە نەرمی لە یاریێ جیاوازەکانی ژیاندا بەشدارە (تا تەر ماچی نەکا) ناکشێتەوە؛ لە هەموو ئەو ماچانەشدا پێمان دەڵێت: لە کۆمەڵگای داخراودا، مەبەستە دەنگەکە خەی دەخوازێتەوە، مرۆڤێکی شەرمنە فەزای ماڵی کوردی دان بە بوونیدا نانێت… بەڵام ئەو بە نەرمی هەدادانی نییە!

پاشکۆ:

(زمان، جیهانی بەدەنگی لە پشتەوەیە و جیهانی ڕاستیشی لە دەستیدایە.)

شاعیر توانیوویەتی جیهانی ناوەوەی کۆمەڵگای کوردی بە گوتارێکی ناڕاستەوخۆ لەڕێگای وردەکاری شیعرییەوە بگوازێتەوە، جێکەوتە و پەیوەندییە نهێنییەکانی بکێشێ؛ هەموو ئەو فەزا داخراو و کۆنەخوازانە ئاشکرا بکات، کە بووەتە هەمای پیرەزیی و هەکاری سەرکی تێکچوونی دەروونی و گۆشەگیری و بنبەستبوونی کلتووری…

ئەو شیعرە تەنیا وەسفێکی کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکە گرانی گوتنی کچێکە ژیان دەخوێنێتەوە و بڕن بە ژیانەوە دەکات، دەست لە وێنەکانی ژیان دەدات؛ ئەگەرچی کۆمەڵگا بوونی بە هەند نازانێ و کەس نایبینێت! ئەو شیعرە بانگەوازێک نییە بە تێپەڕاندنی واقیعی کۆمەڵگای کوردی، هێندەی پێردە هەڵدانەوەیە لەسەر نەریتێکی داخراو، ترسە لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی نەریتە پیرەزەکان… نیشاندانی سەرتایەکی نەرم و کراوەیە، لە کۆمەڵگایەکدا کە ئەرزش بە ئەویدیکەی جیاواز و پێکەوە ژیان دانانێت.

23/11/2025

سەرچاوەی شیعرەکە: دیوانی هەڵانەیەك لە پشمەك، سەلام عومەر.

ئەو دوو ستایەی خوارەوە لە کتێبی: عالم الصمت- ماکس بیکارد، ترجمە: قحطان جاسم، دار التنویر للطباعة والنشر- لبنان بیروت ط 1 2018.

- بەدەنگی بەبێ قسەکردن دەتوانێت بوونی هەبێت، بەڵام قسەکردن بەبێ بەدەنگی ناتوانێت بوونی هەبێت.
- زمان جیهانی بەدەنگی لە پشتەوەیە و جیهانی ئاستیشی لە دەستیدایە.

کشانەوەی گەریلاکانی پەکەکە لە ناوخۆی تورکیا.. عوسمانی حاجی مارف

هەژی یەکشەممە ١٩ی ئۆکتۆبەر، پەکەکە کشانەوەی سەرجەم گەریلاکانی لە خاکی تورکیا بۆ باکووری عێراق ئاگەیاندا! ئەم ئاگەیاندنە لە بەیاننامەیەکی فەرمیدا سەرکردەکانی پەکەکە لە ناوچەی چیای قەندیل لەمیانی کۆنگرەیەکی هەژنامەوانیدا خوێندیانەوە، لە ئاگەیەندراوەکەدا جەخت لەسەر ئەوەکرا، کە بەیاری کشانەوەکە بە دورکەوتنەوەیە لە مەترسی پەرەسەندن یان پەکدادانی نێوازراو لەناو تورکیادا.
ئەم پێشهاتە نوێنەرایەتی وەرچەرخانێکی بەوێنە دەکات لە ململانێی چوار دەیەی نێوان حکومەتی تورکیا و پەکەکەدا، بەشێوەیەکی کاریگەر کۆتایی بە بوونی سەربازی لە سنووورکانی تورکیا و گواستنەوەی چەکدارەکان بۆ ناوچە شاخاویەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق.
ئاگەیاندنی کشانەوەی پەکەکە لە خاکی تورکیا، کاردانەوەی بەرفراوانی بازنە سیاسیەکانی ئۆپۆزسیۆنی بەدوای خۆیدا هێنا، ئەم هەنگاوە بە وریاییەوە پێشوازیکی فەرمی لێکرا و حکومەت بە نیشاندەرێکی ئەرێنی زانی بۆ گۆیشتن بە ئامانجە ئاگەیەندراوەکەی کە پاراستنی تورکیایە لە "تیرۆر تیرۆرستان"، بەتایبەتی کە پەکەکە وەک هێزێکی تیرۆریستی لە تورکیا دەستنیشان کراوە!

ئەنقەرە چاودێری جێبەجێکردنی ئۆپەراسیۆنەکە دەکات، بە دڵنیابوون لە جدیەت و بەردەوامیەکەی و کۆتاییهێنان بەهەر گروپێکی چەکداری لە تورکیادا.
ئەم ڕاگەیاندنە بەگوێرەی گرنگە لە پرسەی هەوەشاندنەوەی هێزە چەکدارەکانی پەکەکە، کە زنجیرەیەک هێنگاوی وردە وردە بە دەوری ئەجەلان لەناو خانەی زیندانەکەیەوە کۆتایی پێدەهێنێت، ئەگەر خەش دەکات بە داخستنی یەکێک لە ئاڵۆزترین حاڵەتەکانی تووندوتیژی لە مێژووی کۆماری تورکیادا.
لایەکی تریشەوە ئەم بەیارەی پەکەکە بەهەر سەرنجێ لەسەر پێگەو ململانێی لەبەرامبەر حکومەتی تورکیادا، وەرچەرخانێکی مێژوویی لە هاوکێشە ئەمنی و سیاسیەکانی تورکیادا نیشان ئەدات، کە وەک داخستنی دیفاکتۆی خەباتی چەکداری دەیان ساڵەیە و گۆڕانکارییەکی ڕاگەیەندراو بەرەو کردەوەی هەڵبژاردەی سیاسی لە بواری تردا دەخوەندرێتەوە!.
پەکەکە لە یەکی ئازاردا ئاگربەستی تاکلایەنەی دەستبەجێی ڕاگەیاند، دوای دوو مانگ، ئەو حزبە دوازدەهەمین کۆنگرەی خۆی لە چیای قەندیل بەست، لەوێ بەیارەکی چارەنوسسازانەی دا بە هەوەشاندنەوەی پەکەکە و کۆتایهێنان بە خەباتی چەکداری. ئەم هێنگاوە ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە گۆڕانکاریە ناوچەییەکان، دیارترینیان گۆڕانی دەخی سیاسیە لە سوریا دوای پەکهێنانی حکومەتی نوێ لە دیمەشق بە پشتیوانی تورکیا، دەرفەتێکی داوە بە ئەنقەرە لە پێگەیەکی سەقامگیرتر و متمانە بەخۆبونەوە خۆی لە ئاستی ناوچەیدا دامەزرێنێتەوە و جێگیر بکات، هەربەیە بە شێوازێک کە بەخۆی گونجاو بێت بانگەشەی ئاشتی دەکات و باس لە هێنگاوەکانی کۆتایهێنان بە تیرۆر دەکات.
لەووی سەربازییەوە، ئەو بەیارە دانپێدانانی ناڕاستەوخۆیە بە پاشکشەی پەکەکە، کە لەبەری عەمەلیەوە لەبەرامبەر ئۆپەراسیۆنە سەربازیە بەردەوامەکانی تورکیا لە هەرێمی عێراق و باکوو ڕۆژهەڵاتی سوریا بەرجەستەبێتەوە، پاشکشەی گەورەی بە هێزەکانی پەکەکە کردووە لە ناوخۆی تورکیادا. ئەو گۆڕانکاریانەی کە لەناو پەکەکەدا ڕوویداوە، چیتر توانای بەردەوامی یاخیبونی چەکداری نەماوە، بەهۆی ئەو لەدانە قورسانەی بەریکەوتووە، بەتایبەتی لە دوو دەیەی ڕابردووداً.
ئەتوانین بڵێین پەکەکە کشانەوەیەکی ناچاری هەڵبژارد، بۆ ئەوەی ڕوبەڕوی گوشارێکی ئەوتۆ نەبێتەوە، هاوکات ئەنقەرە توانیویەتی هاوسەنگیەک لەسەر بنەمای دابەشنەکردنی ئاسایشی تورکیا دابمەزرێنێت، ئامانجەکانی پەرەسەندنی هەماهەنگی لەگەڵ بەغدا و هەولێر و فراوانبوونی ئۆپەراسیۆنە پشوختەکان دژی بنکەو

بارگانی پکەکە.
لە ئاستیدا تەحەدای ئاستەقینە لە دوای کشانەوەی پکەکە لە ناوخەی تورکیا دەست پێدەکات، هەنگاوی داهاتوو پێویستە بە توانای ئەنقەرە بە کۆنترۆلکردنی ئەو کوتلانەی کە لەدەرەوەی تورکیان، بەتایبەتی ئەو هێزانەی لە قەندیلە و هێزەکانی سوریای دیموکرات (هەسەد)، کە سەختە بە تورکیا لەنێو ئەو ململانێ جیهانیەی کاریگەری لەسەر ناوچەکە هەیە، بۆئاسانی هەنگاوەکانی بەرێتە پێشەوە، لەکاتێکدا کە تەواو دەرگیرە لەبەرامبەر ئیسرائیل لە ناوچەکەدا.
جگە لەوەش سیاسەتی تورکیا لەبەرامبەر کێشەی کورد گەلانی بەسەردا هاتووە، ئەردۆغان هەندە دەستپێشخەری لەوبارەیەوە کردووە، کە تائادەیەک دەرگای بە پارتە کوردیەکان بە ناساندنی ناسنامەی کوردی کردتەوە، هەروەها بارودۆخی ناوچەیی و نێودەوڵەتی گۆڕی هەبووە، لەسەر پرسی کورد لە ناوچەکە بگشتی و تورکیا بەتایبەتی، لەهەمانکاتدا ئەوەی زیاتر ئارامبوونەوەی نێوان تورکیا و پکەکەی خستەکرد، بونی پگەی هەسەدیە وەک هێزێکی بەتواناو دەساتدار لە سوریا، کە فشارێکی گەورەیە بە نەرمنی لەسەر دەوری تورکیا لە سوریادا.
ئەوەی شایانی باسە هەوا هەیە کە کارەکانی لێژنە پەرلەمانیەکەی تورکیا، لەسەر مەسەلەی ئاشتی خاو بووەتەوە یان وەستاوە، تا ئێستا هیچ پرۆژە یاسایەکی سەبارەت بە گەڕانەوە و تەکەڵکردنی چەکدارانی پکەکە بە ژیانی مەدەنی، یان لەبوردن بە سەرکردە دیارەکانی باسی نیەو هاتگەیەندراوە!. لەلایەکی تریشەوە جووڵەو کشانەوەکانی پکەکەش زیاتر ئەمزیە تائەوەی ئاراستەی جدی لە گەڕانکاریەکەی نیشان بدات، بەوپێیەی لە نمایشکاندا تەنها ژمارەیەکی سنووردارە چەکداری تێدا بەشداربووە، لەکاتێکدا ئەو حزبە هێشتا چەک و تەقەمەنیە قورسەکان و کەمپەکانی خۆی لە چوارچێوەی خاکی عێراقدا پاراستووە.
جگە لەوەی سەرکردایەتی پکەکە گواستنەوەی بە دەرەوەی تورکیا هەبژارد، بەتایبەتی بە کوردستانی عێراق کە هاوسنوورە لەگەڵ تورکیا، پێشتریش بەتە هەی دروستبونی خەڵدانێکی قووڵ لەنێوان ئەنقەرە و حکومەتەکانی بەغدا و هەولێر، بەناو خودی کشانەوەکە تائادەیەکی زۆر ئەمزیە، ژمارەی ئاستەقینەی ئەو ئەندامانەی پکەکە کە پگەکانیان لە ناوچە سنووریەکانی تورکیا بەجێهێشت و ڕوویان لە کوردستانی عێراق کرد، تەنیا چەند دە کەسێک، بە بڕاورد بەو ژمارە زۆرەی چەکدارەکان کە لە ناوچە شاخاویەکان بەدرێژایی سنووری تورکیا-عێراق-سوریا جێگیرکراون. جگە لەوەش،

کشانەوەی ئەو هەزارانەی کە ماون، لایەن هاوکارەکانی تورکیاوە ژمارەیان بە هەزاران مەزەندە دەکرێت، کە پێویستە بە پابەندبوونی تورکیا بە پرسەی دەکەوتن لەگەڵ ئەجەلان.
ئەم کردەوە دەمزیە جیاواز نیە لەوەی کە پەکەکە لە ١١ی تەموزدا کردی، کاتێک لە مەراسیمێکی دەمزیدا لە جاسنە بەرەوچوو، گروپێکی ٣٠ کەسی لە ئەندامانی چەکی سووکیان سووتاند. ئەم هەنگاوە ئامانجی دووپاتکردنەوەی پابەندبونی پەکەکە بوو، بە "بانگەوازی ئاشتی و کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی" کە لە لایەن عەبدوڵا ئەجەلان لە ٢٧ی شوباتدا دەرچووە. ئەجەلان داوای هەوشاندنەوەی ئەو پارتە و تەسلیمکردنی چەکەکانی و کۆتاییهێنان بە خەباتی چەکداریی کرد، ئەمەش دەگەڕەشکێر بوو بە تێکەڵبوون بە پرۆسەیەکی سیاسی کە ئایندەکەی بە خودی پەکەکەو ئەجەلان ەون نیە.
پەکەکە تائێستاش چەکی قورس و ئەردوگای مەشق و توخمە چەکدارەکانی خۆی لە دەستدایە، تائێستا هیچ ئاگەیاندنێک سەبارەت بە هەوشاندنەوەی پەکهاتە ئیداری یان سەربازیەکەی نەدراوە، هەروەها وادیارە کیش بە هەوشاندنەوەی لەو شوێنە دیاری نەکراوە، ئەمانە داواکارین کە ئەنقەرە پێشتر ئایگەیاندووە کە دەبێت بەجێی بهێنن!.
ئاگەیاندنی پەکەکە لە کشانەوەی خۆی لە خاکی تورکیا، پرسیاری لەبارەی ئایندەی نفوزی ئەو هێزانە لە عێراق و سوریا کە بنکەی لقە چەکدارەکانی لێیە، دروستکردووە. ئەم هەنگاوە دەتوانێت هاوسەنگی هێز لە هەرێمی کوردستان و باکوو ڕۆژهەڵاتی سوریا بە جۆرێکی تر دابەشێتەوە، لەکاتێکدا ئەنقەرە هەوڵدەدات ئەم گەمانکاریە بە یەکلایکردنەوەی ئەمنیەتی ناوچەیی بە قازانجی خۆی بە فراوانتر وەربگێت.
لە واقیعدا تورکیا سەرکەوتنی بەرچاوی لە بەرەنگاربونەوەی گەریلاکانی پەکەکەدا بەدەستهێناوە، ئەمەش بەهۆی پشکەوتنەکانی لە بواری تەکنەلۆجیا و پیشەسازی بەرگریدا. لەماوەی پێنج شەش ساڵی ئابردووەدا پەکەکە لە ناوخۆی تورکیادا گورزی قورسی بەرکەوتووە و ناچاربووە پاشکشە بکات، تەنانەت بەهۆی ئەو بنکە سەربازیانەی تورکیا کە بە دووری ٣٠ بۆ ٥٠ کیلۆمەتر لەناو خاکی عێراق دامەزراون، پەکەکە نەیتوانیوە هەرشەکی بەرچاو ئەنجام بدات.
هەرچەندە باس لە چارەنووسی عەبدوڵا ئەجەلان نەکراوە و تا ئێستاش بارودۆخەکەی بە نهێنی پێشراوە. ئایا ئازاد دەکرێت؟ ئایا دوورگەکە بەجێدەهێڵێت؟، بانگەشەی ئەوەی کە بە بەشداریکردن لە چالاکی سیاسیدا دەتە ئەنقەرە، بانگەشەیەکی تەواو بەبنەمایە.
بونی پەکەکە تەنیا قەیرانی تورکیا نیە؛ قەیرانێکی ناوچەییە کە ئێران و عێراق و سوریاش دەگرێتەوە. بەدرێژایی چەندین ساڵ، ئەم

قیرانە بۆتە حاڵەتێکی درژخایەن کە ناوچەکە لەگەیدا ڕاهاتووە، سەرەڕای ئەو نائارامی و وێرانکارییە بەئەندازەیەی کە بەدوای خۆیدا هێناوە. گیانلەدەستدانی دەیان هەزار کەس و پەکخستنی ژیانی سەدان هەزار کەس لە هەموو وەاتێکدا لەکەوتەی دەتەزێنیی مرۆیی بەجێهێشتووە. لەهەمانکاتدا ناسەقامگیری، نائەمنی، هەژاری، بێکاری، خراپی دەخی خوێندن و ئاژاوەگێڕی.. هەموویان دەرئەنجامی ئەم دەخی شێوان ناسیۆنال فاشستی تورک و پەکەکەیە.
هەبەتە ئەجێلان وەک سەرکی دیفاکتۆی ئەو هێکخراوە دەمێنێتەوە، کشانەوەی لە تورکیا بە فەرمانی ڕاستەوخۆی ئەو ئەنجام دراوە، هەروەها چێکردنی هەندێک ئۆشکۆوت کە وەک ناوەند بەکاردەهێنرێن لە باکووری عێراقیش ڕاگەیەندراوە.
خاڵێکی جێی سەرنج و پرسیارە ئەو گەریلایانەی چەکیان دانا و لە شاخەوە دابەزین پەیوەستیان بە چوارچێوەیەکی یاسایی هەیە کە چۆن و لە کوێ دەژین، دیاری بکات؟ یان چیان لێدێت؟ قسەیەکی لەسەر نەکراوە.
پەشوازیکردنی ئەنقەرە لە کشانەوەی پەکەکە لە تورکیا و بنکەکانی لە نزیک سنوورەکان، لەهەمانکاتدا جەخت لەسەر پەیوەستی دانانی چەکەکانیان لە عێراق و سوریاش دەکات، بەڵام پەدەچێت "کشانەوە لە تورکیا" پاشەکشەیەک بێت لە "هەڵوەشاندنەوەی هێزی چەکداری پەکەکە"، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە پەکەکە لە عێراق و سوریا بەردەوام دەبێت لە چالاکیەکانی. واتە پەچەوانەی پڕۆژەی "تورکیای ئازاد لە تیرۆر"، کە ئامانجی نەک تەنها کۆتایهێنان بە چالاکیەکانی پەکەکە لە چوارچێوەی خاکی تورکیا بەڵکو لە سەرتاسەری ناوچەکەشدا.
بەیە کشانەوەی پەکەکە لە خاکی تورکیا پێشهاتێکی بەرچاو نیەو هێزە چەکدارەکانی دەتوانێت لە داهاتوودا ئەندامانی خۆی لە وەاتانی دراوسێو ڕەوانەی تورکیا بکات بۆ ئەنجامدانی کاری چەکداری.
ئەم دەخە تائێستا بۆ ناجەگیری بڕێ دەکرێت، نە پەکەکە هەنگاوی جدی و یەکلاییکەرەوە دەنێت، نە حکومەتی تورکیا پێشوازیکی عەمەلی و جدی و کۆتایهێنان بە ڕوبەڕوبونەوە لە بەرامبەر پەکەکە نیشان ئەدات، لەهەمانکاتدا هەنگاوی خوازراو دروست بە کێشەی خێکی کوردستانی تورکیا ناداتەوە.

لە ژێر سێبەرێکی نامەدا..
نەوزاد بەندی

ئەزانم ئاگات لەمە و منیش لە تۆ بە ئاگا
ئەزانم چاوت لەمە و بۆ من نییە یەک نیگا ..
کەی بتوانێ ئەمبینی ، پێت ناگەم نە بە ڕێگا ..
نە بە پەنجەرە و دەرگا..
یەکەمجار کە تەم ناسی ،
هەڵمگرتی لە جەدا ..
کە زانیت ئامادەت بووم ،
بۆ دوور منت فڕێدا ..

★ ★ ★

هەر بۆ هەمان کەڵانا ..
ساڵی جارێ یان دووجار ،
دێت ئەبم بە خواستی خەم ..
چل ساڵ زیاتر بوو ئەڕۆ ،
بوو بوو بە ڕەنگی کانی بەم ..
کانی بووە بە پەڵاس ..
هاوڕێکانم هەموو‌رین ..
ئێویش چووە دوو تۆی خاک،
تەپکی نەمساویی جەنگ،
کردی بە کەڵگەی برین ..

★ ★ ★

نەک هەر مرۆڤکانی،
خانەکانیش گەڵاون ..
زەربەی زەریان نەماون ..
کەشک و تەلاری بەرز و ..
تەنیاییان تەدایە ..
بەجگە لە مرۆڤ ، هەرچی
شت هەیە لەوەدایە ..

★ ★ ★

جار جار بە جانتا و
خاولی و
دەرمانی دان و گوێزان ..
ئێستا بە زانکۆی موسڵ ..
وەک سەردانی گۆستان،
بەرامبەری ئەوستم ..
ئەمەو یەک شت ماب،
وەک پێش چل ساڵ و زیاتر ،
هیچ شتێ نادزمەوە ..
ئێچمە کافیتریایەک،
بەکو ڕەکەوت یەک پیالەی
ئەو سەردەمی لا ماب ..
ئێستا زەحمەتە بە خوا ..!
ئێستا گشە و کوچەی
دوورە دەستی ناو زانکۆ ..
ئێستا بەکو لێی ماب،
شونپێیەکی من و تۆ ..!

⋆ ⋆ ⋆

ڕیزە مەمی کوژاوە،
لە کانیکی کانی
یادگاریدا ئەبینم ..
بەیار ئەدەم لەمەودوا،
ئەو چەند مانگەی کە ماومە،
بەینباخێ ببەستم ..
نا .. نەک بە یادی تەوە ..
زەحمەتە تەقاعود بی
بە تیشەرت و کاوبۆوە ..!

نەوزاد بەندی

فرمێسکی کچ و تاری دڵ.. شیعر: عەلی سیرینی

دامێنی تاریکی دایگرت ئەم شەو کچی ژەکی تر
لە قیلولەی بێ ئاگایی هەتی کرد بە سەرما مەلەکی تر
لە غەفڵەتی گوناهی دووریم مەحروم بووم لە دیدارەکی تر
لە ناکاوی جەمعی بێ ئاگا خامۆش بوو شەوچراغەکی تر
هەشەبای بێ بەختیی هاپچی کرد گوستانەکی تر
حەسرەتم بە کورد باری کرد نالی و خانی و هەژارەکی تر
بە دەشکاویی مائاوایی کرد لە کورد شەهسوارەکی تر
کە دیم سیس بوو باغستان زانیم وشك بوو هوبارەکی تر
لەپی هەشی مردن بردی سەر و مەزری زانست و ئەدەب
کاروانی مەینەتە هوو لە کورد بە کەست و خەمانەکی تر
هەژنەی حوزنی ئەزەلێ بە سەر میللەت جارەکی تر

لە گرانی خەم و حەسرەت وەرانیە هەح و دەروون
سوتانی خەرمانێ و هەشپەشینی بەهارەکی تر
بە هودەیێ بە گریە هانای بەهەسێ دە کەوی
سوتان کەوتە بارەکی تر کچی نازدارەکی تر
پە ها ناگا چاوانی حوزن و گریان بە هاواری دە
دەسوسانە هزری غەمگین بە دەست نامانەکی تر
بە بەختی کوردە وا شکا لە دەستی حوسامەکی تر
برینی کچت ئازیز هەمیشە سوزە تا ئەبەد
بە بە مردن لە بیرمانی نا باتەوە زمانەکی تر.

عەلی سیرینی

ویست لە نەوان کەشمەکەشەکانی

هزر و کارەکەی بەریدان.. شوان عەباس بەدری

دیارە هەموو مانەوە و سەرکەوتن و گەیشتن بە ئامانج و خەرزگار کردنێک بە هەموو جەرکانییەوە پێویستە بە ویست ((ئیرادە))ی مرۆڤ و هەر لەو سەنگەیشەوە کارکردنو راڤە و شیتەکردنی ئەو بابەتە کاری لەپێشینەی ژمارەیەک فەیلەسوفی دیاری مێژوو بووە کە دیارترینیان ئەزموونی هزری و فەلسەفی جەن بەریدان فەیلەسووفی سەدەی چواردەیەمی فەرەنسییە، کە بە کەشمەکەشی کارەکەی بەریدان ناسراوە، هەرچەندە باسی ئەو ئەزموون و راڤەیەوە هەر لە سەردەمی سوکراتەوە بەردەوامی هەبووە بەڵام باسە فەلسەفییەکانی ئەو فەیلەسووفە فەرەنسییە لە هەموو باسکانی تر تەروتەسەلتر و هەر ئەوەش وایکردووە بایەخکی زۆر بە نووسین و تێرییەکانی ئەو فەیلەسووفە بدرێت.

قسەیەکی باوی ناو ناوەندە فەلسەفییەکانی تایبەت بەو پرسە هەیە کە بە ((کارەکە فەلسەفەی لەدا و دواجار لە برسا و لە تینوویەتییدا مرد))، کە چیرۆکی پشت ئەو قسەیە دەگەڕێتەوە بۆ ئەزموونکی هزری و فەلسەفی بەریدان، ئەم فەیلەسووفە هەروەک پێشتر باسمانکرد بە تێرییە تایبەتکانی سەبارەت بە کەشمەکەشە هزرییەکانی هەبژاردنکانی مشک لەو کاتەی دەرفەتکان وەک یەک یەکسانن ناسراوەو ئەو کەشمەکەشە هزرییانەش بە کەشمەشی کارەکەی بەریدان ناسراوە.

چیرۆکی باسەکە بەوجۆرێ کارکیان بە ماوەیکی زۆر لە ناو تەوەیەک بە برستی و تینوویەتی هشتەوە کە بەجۆرێک برسیەتی و تینوویەتی بەتەواوی بەستی لەبەیو، لە دوای ماوەیەک لەلای راست و چەپی کارەکە خەراک و ئاویان لە دوورییەکی یەکسان لە کارەکەوە داناوە.

لێرەدا بەریدان پرسیارێکی فەلسەفی خستەتەووە کە لەکاتێکدا کارەکە هەم برسیەتی هەم تینوو و دووری ئالیک و ئاوەکەش لە کارەکە دوورییەکی یەکسانە ئاخە خەرسکانە یەکەمجار کارەکە بەلای ئالیکەکەدا دەوات یان بە لای ئاوەکەدا؟

لەکۆتایی تاقیکردنەوەکەدا کارەکە لە یەکسانی مودای هەبژاردنی

ئالیک و ئاوەکە نەیتوانی بەیار بدات کە ئاخە یەکەمجار کامیان هەبژێرێت و لە کاتێکدا دەمێک سەیری لای راست و دەمێک سەیری لای چەپی خۆی دەکرد نەیتوانی یەکلا بێتەوە کە ئاخە یەکەمجار ئالیکەکە بخوات یان ئاوەکە بخواتەوە.

کرێک و پەیامی باسکە کە خۆی لە کێشمەکێشی فەلسەفی پەیوەست بە ئازادی و ویست((ئیرادە)) و هەبژاردن دەبینێتەوە و وەک نموونەیەکی دیاری دەستوسانی بوونەوەرێک لەکاتە هەستیارەکانی ژیانی دەخرێتەروو کە لەبەردەم دوو هەبژادە یان چەند هەبژاردەیەکی یەکسان راوستاوە بەبێ پاڵنەر و ڕێنوومایی دەرەکی ناتوانێت بەیار بدات و دواجار دەبێتە قوربانی بە ئیرادەیی و لەناو دەچێت.

ئەستا گەر بازنەی باسی چیرۆکە فەلسەفییەکەی بەریدان فراوانتر بکەین و بە وردی لە چواردەورمان بڕوانین و چەند هەنگاوێک لە کرۆکی سەرەکی بابەتەکە لابدەین دەبینین چەند زەرن ئەو تاک و کەمەگەیانەی بە بێ پاڵنەر و کاریگەرییەکی دەرەکی ناتوانن بە ئیرادەی خۆیان خۆتی ژیان و مانەویان دیاری بکەن و بەردەوام چاوەڕێی دەستکەن کە بەرەو کەنارەکی ئارامیان بەرێت و دواجار لەو چاوەڕوانییەش هەم خۆیان و هەم کەمەگەکەیان و هەم داهاتوو و هەم خاک و نیشتمانەکەیان فەڕ دەدرێنە دەرەوەی شەمەندەفەرەکەی مێژوو و بەرەو فەنابوون دەچن.

شوان عەباس بەدری